

Respect op het plein

*Werken aan gedragsverandering in de
buurt*

Nanne Boonstra
Jodi Mak
Ron van Wonderen

Juli 2009

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1. Werken aan leefbaarheid in de openbare ruimte	11
1.1 Inleiding	11
1.2 Pedagogiek in de buurt	13
1.3 Positieve en negatieve buurteffecten	14
1.4 Thuis Op Straat als beloftevolle interventie	16
1.5 Opvoeden met sport en spel	18
1.6 Doelstelling en vraagstelling van het onderzoek	20
2. Bewonersbetrokkenheid en gedragsverandering	23
2.1 Inleiding	23
2.2 Bewonersbetrokkenheid	23
2.3 Beïnvloeden van gedrag in de openbare ruimte	27
3. Drie praktijken onderzocht	33
3.1 Inleiding	33
3.2 Methodologische verantwoording	33
3.3 Beschrijving van de drie TOS praktijken: Schiedam, Leiden en Amsterdam	34
3.4 Professioneel werken op pleinen	41
3.5 Conclusies	46
4. Bewonersbetrokkenheid	49
4.1 Inleiding	49
4.2 Bereik onder kinderen	50
4.3 Bereik onder jongeren	54
4.4 Bereik onder ouders en volwassenen	58
4.5 Conclusie	63

5. Pedagogische aanpak	69
5.1 Inleiding	69
5.2 Gezonde opvattingen en duidelijke normen	69
5.3 Binding en erkenning	73
5.4 Kansen en vaardigheden	77
5.5 Conclusies	79
6. Terugblik en Conclusies	81
6.1 Inleiding	81
6.2 Pedagogische infrastructuur	81
6.3 Werken aan pedagogiek in de buurt	83
6.4 Bewonersbetrokkenheid	84
6.5 Gedragsverandering op het plein	86
6.6 Betrouwbare versus onbetrouwbare pleinen	87
6.7 Aanbevelingen	87
Bijlage 1 Topics vragenlijst en observatieschema	91
Bijlage 2 Literatuurlijst	93

Samenvatting

In dit onderzoek beschrijven we hoe in de openbare ruimte vraaggericht en in samenwerking met andere professionele instellingen succesvol gewerkt kan worden aan het vergroten van de leefbaarheid en pedagogische kwaliteit van de buitenruimte. Goede openbare ruimte fungeert als belangrijke verblijfs- en ontmoetingsplek in buurten en wijken. De VROM-raad stelt in het advies 'Publieke ruimte' (VROM-raad, juni 2009) dat de openbare ruimte condities creëert voor het publieke leven en zodoende mede bepaalt hoe de leefomgeving wordt beleefd en gebruikt. Onderwerp van ons onderzoek is de sociale interventie Thuis Op Straat (TOS). Door verschillende landelijke adviesorganen is TOS bestempeld als beloftevolle interventie. Ook in een recent onderzoek van het SCP wordt TOS als succesvolle werkwijze besproken. Daarbij komt dat TOS een organisatie is die hoofdzakelijk werkt in de openbare ruimte in risicovolle buurten.

Met de onderzoeksuitkomsten beogen we algemene uitspraken te doen over vergelijkbare sociale buurtinterventies. De buurt wordt namelijk naast het gezin en de school steeds meer gezien als een belangrijke en betekenisvolle context voor de socialisatie en de opvoeding van (jongere) buurtbewoners. De Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid beveelt in haar advies aan de regering 'Waar-den, normen en de last van het gedrag' (2003) aan om de buurt als opvoedingsmilieu serieus te nemen. De relatie tussen opvoeding en de buurt wordt mooi geïllustreerd in de door de Raad van Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) in 2001 geïntroduceerde begrippen '*pedagogische infrastructuur*' en '*buurtpedagoog*'. Het eerste begrip gaat over het netwerk van ouders, gezinnen, scholen, kinderopvanginstellingen, buurten, clubs en verenigingen. Zij nemen ieder een deel van de verantwoordelijkheid van de opvoeding voor hun rekening (RMO, 2001). Wijken met problemen ontbreekt het vaak aan een vanzelf-

sprekende gemeenschapszin waarop mensen kunnen vertrouwen (vgl WRR, 2005). Voor kinderen in deze wijken is het van belang dat er een dergelijke goede pedagogische infrastructuur wordt opgebouwd. Het begrip '*buurtpedagoog*' is geïntroduceerd door prof. dr. Micha de Winter en staat model voor een herijking van het publieke domein als geheel. De publieke ruimte waarin de hedendaagse jeugd opgroeit, moet opnieuw met volwassenen worden gevuld. Steun en toezicht moeten hand in hand gaan. Het jeugd- en jongerenwerk speelt hierin volgens hem een belangrijke rol. De moderne jeugdwerker is volgens De Winter als *buurtpedagoog* '*een makelaar in respect*' (RMO, 2008).

Het onderzoek is uitgevoerd bij de TOS-praktijken in Leiden, Schiedam en Amsterdam. De medewerkers van TOS zijn te typeren als pleinwerkers, of pleincoaches. Hun werkterrein is breder dan alleen het buurtplein, maar veel activiteiten en werkzaamheden worden uitgevoerd op en rond buurtpleinen. Een belangrijke constatering is dat de werkers van TOS niet *de baas* zijn op een plein, maar net als andere pleingebruikers *te gast* zijn. De werkers hebben niet meer rechten dan de andere pleingebruikers en zijn niet bevoegd om mensen weg te sturen of de toegang te ontzeggen. Dit is een groot verschil met het traditionele buurthuiswerk waar de werkers 'de baas zijn' in het buurthuis.

Een belangrijke constatering is dat er op alle drie de praktijken pedagogisch wordt gewerkt. De pleinmedewerkers spelen een belangrijke rol in de pedagogische infrastructuur. Het gaat hierbij niet om een algemene integrale aanpak, maar het leveren van maatwerk en snelle actie. De sociale professionals in de frontlinie op de pleinen signaleren kinderen die dreigen te ontsporen (kinderen in de knel) en melden deze kinderen of jongeren bij het buurtnetwerk overleg (zogenaamde buurtnetwerken 0-12 jarige). Bij dit overleg zitten vertegenwoordigers van basisscholen, politie, gemeente, GGD, jongerenwerk en opbouwwerk. De pleinwerkers zijn als het ware 'de ogen van de straat'. Zij zien en ervaren de kinderen op andere momenten dan andere partijen. Gezamenlijk zijn ze in staat om een totaalbeeld van de kinderen te schetsen (gedrag op school, gedrag thuis, gedrag in de openbare ruimte, crimineel gedrag). Als het nodig is worden samen-

werkingspartner bilateraal ingeschakeld (basisschool, wijkagent, jeugdzorg, gemeente). Een belangrijk kenmerk is de functionaliteit van het professionele netwerk waar TOS deel van uitmaakt. Geen van de betrokken partijen heeft een monopoliepositie, ze hebben elkaar nodig om ervoor zorg te dragen dat kinderen niet ontsporen en dat problemen in de buurt in de kiem worden gesmoord. Professionals in de frontlinie (docenten, wijkagenten, TOS-medewerkers, opbouw-werk) weten elkaar snel te vinden, beschikken in veel gevallen over elkaars mobiele nummer. Het deel uitmaken van de formele overleg-structuur in wijken (maandelijks overleg binnen buurtnetwerk 0-12 jarige), maakt het gemakkelijker elkaar ook op andere tijdstippen aan te spreken en signalen snel en adequaat door te geven.

Het handelingsrepertoire van TOS-medewerkers bestaat uit het geven van positieve aandacht en feedback aan kinderen en jongeren die ze via een breed palet aan activiteiten weten te bereiken. Dit geldt ook voor de meest lastige en overlastgevende groepen. De door ons onderzochte praktijken werken al meer dan zeven jaar in dezelfde buurten. De werkers kennen de kinderen bij naam, kennen veel van hun ouders en het sociale netwerk in de buurt. De professionals geven aan dat er gedurende een aantal jaren, minimaal drie keer in de week op een plein gewerkt moet worden om invloed te hebben op het gedrag. Een belangrijke voorwaarde is ook dat er een vertrouwensrelatie is tussen de kinderen, jongeren en de werkers.

Als we de bevindingen over de effecten van de sociale buurtinterventie TOS op het gedrag van kinderen samenvatten, dan is het effect volgens geïnterviewden vooral zichtbaar in het gedrag van de kinderen en jongeren gedurende de activiteiten. Het effect van de interventie op het sociaal vertrouwen en de veiligheid in de buurt wordt bevestigd door het feit dat het aantal kinderen dat durft buiten te spelen, toeneemt. Daarbij krijgen ouders het vertrouwen dat hun kinderen veilig buiten kunnen spelen, waardoor er ook kinderen (vooral meisjes) naar het plein komen die anders binnen zouden zitten. De meningen zijn verdeeld over de vraag of de effecten van de TOS-interventie zich ook uitstrekken naar het gedrag van de kinderen buiten de pleinactiviteiten.

TOS is succesvol in het verleiden van kinderen om naar buiten te komen of buiten te blijven: ze bereiken zowel *buitenkinderen* - kinderen die ook buiten zouden zijn als TOS er niet zou zijn - als *binnenkinderen*. Deze laatste groep zou zonder TOS niet of in ieder geval veel minder buiten zijn. Hun ouders laten het niet toe dat ze zonder begeleiding buitenspelen. Als we kijken naar de groep jongeren, dan concluderen we dat TOS hoofdzakelijk *buitenjongeren bereikt* en zogenaamde *betrokken jongeren*. De eerste groep zijn jongeren die zonder TOS ook buiten zijn. Het voornaamste doel van TOS is dat ze zich op zo'n manier gedragen dat bewoners geen last van ze hebben. De zogenaamde *betrokken jongeren* zijn jongeren die als kind bij TOS hebben gespeeld. TOS heeft in de loop der tijd een goede band met deze jongeren opgebouwd. Deze jongeren hebben nu een voorbeeldfunctie voor kinderen en andere jongeren in de buurt. Wat betreft het bereik onder ouders en volwassenen concluderen we dat TOS vooral succesvol is in het verleiden van buurtbewoners om in plaats van *helemaal niks, iets* te gaan doen in de buurt. Bewoners - vaders en moeders van de kinderen - zetten zich in bij het organiseren van evenementen en het uitvoeren van activiteiten, en houden toezicht tijdens grote manifestaties. Alle praktijken geven aan dat zowel ouders als andere volwassen buurtbewoners zich moeilijk laten mobiliseren om actief deel te nemen aan activiteiten. Structurele betrokkenheid is eerder uitzondering dan regel.

In termen van Blokland (2004) kunnen we stellen dat het TOS lukt om de 'publieke familiariteit' rondom pleinen te vergroten. Het wantrouwen van kinderen en hun ouders over het gedrag van andere buurtbewoners in de buurt neemt af. Bewoners krijgen ook meer vertrouwen in de buurtpleinen. Door de aanwezigheid van de pleinprofessionals veranderden buurtpleinen van een onbetrouwbaar plein met onduidelijke gedragsnormen, in een betrouwbaar en voorspelbaar plein waar duidelijk is hoe kinderen en jongeren zich horen te gedragen. In relationele zin betekent betrouwbaarheid dat bewoners erop vertrouwen dat de pleinorganisatie zijn gedane toezegging ook daadwerkelijk nakomt. Dit vertrouwen leidt ertoe dat ouders, jongeren en kinderen meer gebruik gaan maken van openbare ruimte in hun buurt. Pleinen dienen zo als belangrijke ontmoetingsplek voor verschillende

generaties buurtbewoners. Ze nodigen uit tot ontmoetingen die een positief effect hebben op sociale netwerkstructuren in buurten. Korte ontmoetingen en ontmoetingen met een structureel karakter - Putnam spreekt over bindend sociaal kapitaal (binnen groepen) en overbruggend sociaal kapitaal (tussen groepen) - dragen bij aan sociaal vertrouwen, sociale samenhang en leefbaarheid in de buurt (Putnam, 2000; Blokland, 2008).

Uit het onderzoek blijkt dat sociale interventies in de openbare ruimte een prominente rol (kunnen) spelen in het vergroten van bewonersparticipatie en het verbeteren van straat- en pleingedrag van kinderen en jongeren. Een eerste aanbeveling gaat in op het belang om meer te investeren in ambulante professionals in de openbare ruimte. De tweede aanbeveling sluit aan bij de uitkomst van het onderzoek dat de sociale professionals langdurig aanwezig moeten zijn in de wijken en dat de activiteiten deel uit moeten maken van een programmatische aanpak. Uit dit onderzoek blijkt verder dat professionele netwerken in buurten zich onderscheiden in de mate van functionaliteit. Buurtnetwerkoverleggen zijn geen doel opzicht, maar een middel tot het verbeteren van de sociale cohesie en leefbaarheid in de buurt. De coalities tussen publieke organisaties in wijken zijn gestoeld op vertrouwen tussen professionals op management en uitvoerend niveau. Een lange zittingstermijn van buurtprofessionals is een belangrijke voorwaarde om samenwerkingsverbanden in wijken vitaal en functioneel te laten zijn. Tot slot bevelen we aan een bedrijfsinformatiesysteem te ontwikkelen - zoals gebruikt wordt door TOS - voor vergelijkbare sociale buurtinterventies. Een informatiesysteem geeft inzicht in behaalde *input* en *output* resultaten (verantwoording naar opdrachtgever en netwerkpartners) en maakt resultaatgericht werken mogelijk.

1. Werken aan leefbaarheid in de openbare ruimte

1.1 Inleiding

Goede openbare ruimte fungeert als belangrijke verblijfs- en ontmoetingsplek in buurten en wijken. De VROM-raad stelt in het advies 'Publieke ruimte' (VROM-raad, juni 2009) dat de openbare ruimte condities creëert voor het publieke leven en zodoende mede bepaalt hoe de leefomgeving wordt beleefd en gebruikt. De openbare ruimte in buurt en wijken wordt naast het gezin en de school ook steeds meer gezien als een belangrijke en betekenisvolle context voor de socialisatie en opvoeding van kinderen en jongeren. In pedagogische vaktermen wordt de buurt ook wel het derde opvoedingsmilieu genoemd. In dit domein kunnen kinderen en jongeren spelen, leren, ontdekken en ontmoeten. De Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid beveelt in haar advies aan de regering 'Waarden, normen en de last van het gedrag' (2003) aan om de buurt als opvoedingsmilieu serieus te nemen. De WRR stelt dat jongeren thuis tekorten ondervinden in hun sociale en morele opvoeding en daardoor vaak overlast bezorgen in woonbuurten. Onder meer buurtregels en stadsetiquette zouden een goed middel zijn om de sociale samenhang te bevorderen. Ook de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling benadrukt de rol van de omgeving in het recentelijk uitgebrachte advies over het tegengaan van zogenaamde overlast van 'hangjongeren' op straat (RMO, 2008). Conflicten in de buurt ontsproten vaak door ongelukkige interacties van jongeren met hun omgeving.

De buurt wordt ook steeds vaker gezien als een handzame schaal waarop preventieve maatregelen kunnen worden genomen om de steeds complexere problemen in buurten te verminderen. De hierboven benoemde adviesorganen pleiten voor buurtgerichte interventies

als middel om de leefbaarheid in buurten en integratie te verbeteren en het sociaal vertrouwen van burgers te vergroten (WRR, 2005). Volgens de RMO (idem) gaat het om het combineren van ondersteunende en correctieve strategieën. Jongeren moeten de ruimte krijgen om te ‘flaneren’ en er moeten grenzen worden gesteld aan overlastgevend of crimineel gedrag. Jongeren die over de schreef gaan moeten helderder en eenduidiger worden gecorrigeerd. De WRR benadrukt hierbij dat het moet gaan om kansgedreven buurtbeleid dat uitgaat van de kracht van buurtbewoners. ‘*Veeleer gaat het erom de initiatieven van bewoners en civil society te ondersteunen door bestaande vonken van sociale cohesie aan te wakkeren*’ (WRR, 2005, 214).

Dit onderzoek richt zich op Thuis Op Straat, een beloftevolle buurtinterventie in de openbare ruimte die *bottom up* - vraaggericht en in samenwerking met buurtbewoners - werkt aan socialisatie, opvoeding en gedragsverandering in de buurt. Met de uitkomsten beogen we generieke uitspraken te kunnen doen over vergelijkbare sociale buurtinterventies.

Met dit onderzoek willen we bovendien dit type sociale buurtinterventies van een theoretische onderbouwing voorzien. Dit is van belang gezien het omvangrijke aanbod aan sociale buurtinterventies enerzijds, en het vaak ontbreken van een onderliggende visie en theorie anderzijds. Op basis van een analyse van de wijkplannen voor de 40-Vogelaarwijken stelt het NICIS (Netherlands Institute for City Innovation Studies) dat er sprake is van een gebrek aan inhoudelijke en professionele sturing. NICIS trekt allereerst de doelmatigheid en effectiviteit van de wijkactiviteiten in twijfel, omdat er niet via een probleemstelling en via doelen naar instrumenten en uitvoering wordt geredeneerd. Ten tweede ontbreekt de samenhang tussen de verschillende thema’s en tot slot worden doelstellingen niet altijd eenduidig geformuleerd en niet goed meetbaar/observeerbaar gemaakt (vgl SCP, 2007 Interventies voor integratie).

Governance

We willen hier onderstrepen dat dit onderzoek plaatsvindt in het kader van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo), ook wel de participatiewet genoemd. Dit betekent twee dingen. Ten eerste is het doel van de wet om iedereen in staat te stellen deel te nemen aan de

samenleving. Hierbij gaat het hoofdzakelijk om het stimuleren van de betrokkenheid tussen groepen burgers zoals allochtonen en autochtonen, burgers met beperkingen en zonder beperkingen, ouderen en jongeren. Ten tweede houdt dit in dat alle relevante partijen in een gemeente *inclusief de bewoners* betrokken moeten worden bij de totstandkoming van het Wmo-beleid en het uitvoeren van gekozen sociale interventies. De algemene aanname is dat betrokkenheid en toenemende solidariteit tussen burgers de zelfredzaamheid en het zelfoplossend vermogen binnen buurtgemeenschappen vergroot. In de praktijk komt dit erop neer dat buurtinterventies binnen de Wmo moeten leiden tot meer participatie en dat de interventie in samenspraak en samenwerking met samenwerkingspartners wordt uitgevoerd. Om deze ambitieuze agenda te realiseren zijn er nieuwe coalities op lokaal niveau noodzakelijk. Bij *governance* draait het om sturing van samenwerking tussen verschillende partijen. Een belangrijk onderdeel van *governance* is de nadruk op horizontale verantwoording.

In de volgende paragrafen gaan we nadrukkelijk in op pedagogiek in de buurt en de relatie met de Wmo. Vervolgens bespreken we de wetenschappelijke en politieke discussie over het toenemend belang van buurtgericht werken. Hierna staan we stil bij sporten en spelen als middel om buurtbewoners bij de buurt te betrekken en het gedrag van kinderen, jongeren en ouderen te beïnvloeden. Tot slot geven we een beschrijving van de methodiek van Thuis Op Straat. We sluiten dit hoofdstuk af met onderzoeksvragen.

1.2 *Pedagogiek in de buurt*

De relatie tussen opvoeding en buurt wordt mooi geïllustreerd door de begrippen *pedagogische infrastructuur* en *buurtpedagoog*. Deze begrippen zijn in 2001 geïntroduceerd door de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO). Het begrip *pedagogische infrastructuur* gaat over het netwerk van ouders, gezinnen, scholen, kinderopvanginstellingen, buurten, clubs en verenigingen. Zij nemen ieder een deel van de verantwoordelijkheid van de opvoeding voor hun rekening (RMO, 2001). Wijken met problemen ontbreekt het vaak aan een

vanzelfsprekende gemeenschapszin waarop mensen kunnen vertrouwen (vgl WRR, 2005). Voor kinderen in deze wijken is het van belang dat er een dergelijke goede pedagogische infrastructuur wordt opgebouwd. Het begrip *buurtpedagoog*, geïntroduceerd door prof. dr. Micha de Winter, staat model voor een herijking van het publieke domein als geheel. De publieke ruimte waarin de hedendaagse jeugd opgroeit, moet opnieuw met volwassenen worden gevuld. Steun en toezicht behoren hand in hand te gaan. Het jeugd- en jongerenwerk speelt hierin volgens hem een belangrijke rol. Het leggen en onderhouden van sociale verbindingen is een belangrijk kenmerk van deze werksoort. De moderne jeugdwerker is volgens De Winter als *buurtpedagoog* een makelaar in respect. Door jeugdigen serieus te nemen en hun te laten zien dat ze er daadwerkelijk bijhoren, verkeren de werkers tegelijkertijd in de positie om hen te kunnen aanspreken op hun gedrag (RMO, 2008).

1.3 *Positieve en negatieve buurteffecten*

De invloed van de buurt wordt in de wetenschap in positieve zin genoemd bij het verbeteren van de leefbaarheid, bewonersbetrokkenheid en sociale integratie, maar wordt ook in negatieve zin geproblematiseerd. Dit laatste doet bijvoorbeeld Jan Dirk de Jong in zijn proefschrift 'Kapot Moeilijk' dat eind 2007 is verschenen. In zijn onderzoek concludeert hij dat de buurt en de straat in negatieve zin het gedrag van Marokkaanse jongeren beïnvloeden. Hij stelt dat niet de Marokkaanse cultuur jongeren vervelend en crimineel maakt, maar het straatleven in de buurten waar ze wonen. Deze conclusie sluit aan bij het onderzoek van Junger Tas, Steketeer en Moll (2008). Zij concluderen dat problemen in de buurt zoals criminaliteit, vandalisme en drugsgebruik *direct* verband hebben met antisociaal en delinquent gedrag van jeugdigen (Junger Tas e.a., 2008). Een buurt met dergelijke problemen doet ook gemakkelijker het idee postvatten dat het om normale verschijnselen gaat. In zulke wijken trekken bewoners zich terug, is de sociale controle op elkaars gedrag minimaal, voelen ouders zich onmachtig hun taak als opvoeders goed

te vervullen, brengen opgroeiende kinderen veel tijd door op straat en hebben zij alle vrijheid om overlast te veroorzaken.

'Het is die falende socialisatie die vervolgens leidt tot delinquent gedrag en in mindere mate tot het vormen van risicogedrag.'
(Junger-Tas e.a., 2003)

Ook internationaal wordt nu meer en meer ingezien dat de buurt van veel grotere betekenis is voor sociaal gedrag dan lange tijd is aangenomen (Sampson & Laub, 1993); Junger Tas e.a. (2003) stellen dat er onder criminologische onderzoekers over de gehele wereld opnieuw belangstelling is ontstaan voor de invloed die het opgroeien in bepaalde buurten op het gedrag van jongeren kan uitoefenen. Zij verwijzen naar de onderzoeken van Sampson & Laub (1993;1997) en Wikström (1998): de belangrijkste conclusie van het onderzoek dat op dit terrein is verricht, is dat buurten er inderdaad toe doen en dat er belangrijke buurtvariabelen zijn die mede de ontwikkeling van delinquent gedrag kunnen verklaren.

Overlastgevend gedrag in de buurt versterkt op zijn beurt weer gevoelens van onveiligheid, terwijl het sociaal vertrouwen tussen bevolkingsgroepen vermindert. Uit onderzoek naar polarisatie in de Amsterdamse Diamantbuurt en de Marathonbuurt blijkt bijvoorbeeld dat spanningen tussen bevolkingsgroepen sterk worden bevorderd door irritatie over het (wan)gedrag van kinderen en jongeren. Vooral in de Diamantbuurt veroorzaken jongeren (en kinderen tussen 8-12 jaar) naar verhouding veel overlast.

'Het lijkt zinvol hierop extra actie te ondernemen. (...) Bijvoorbeeld: indien sprake is van overlast op straat dan zijn initiatieven om meer contacten te bevorderen en buurtbarbecues waarschijnlijk niet het meest effectief; het bevorderen van een prettig buitenklimaat door aanpak van overlast en begeleid spelen zouden wel eens heel wat effectiever kunnen zijn.' (Van Wonderen en Boutellier, 2008: 60)

1.4 Thuis Op Straat als beloftevolle interventie

We richten ons in dit onderzoek op één beloftevolle sociale interventie die tot doel heeft het pedagogisch klimaat in de buurt te verbeteren. Dit maakt het mogelijk om uitgebreid stil te staan bij de succesfactoren en beperkingen van deze specifieke sociale interventie. Met de uitkomsten beogen we generieke uitspraken te kunnen doen over vergelijkbare sociale buurtinterventies. We hebben gekozen voor Thuis Op Straat (TOS). De achtergrond van deze keus is dat TOS door verschillende landelijke adviesorganen is bestempeld als beloftevolle interventie. Ook in een recent onderzoek van het SCP wordt TOS als succesvolle interventie besproken. Daarbij komt dat TOS een organisatie is die hoofdzakelijk werkt in de openbare ruimte in risicovolle buurten en dus veelvuldig gebruik maakt van (buurt)pleinen en speelplaatsen.

TOS is een ondernemende welzijnsorganisatie die door verschillende activiteiten (bijvoorbeeld sport&spel, cultuur, muziek) en het betrekken van ouders en kinderen bij de buurt de leefbaarheid, veiligheid en sociale binding in de buurt wil verbeteren. TOS werkt in verschillende steden in Nederland (Amsterdam, Leiden, Bergen Op Zoom, Spijkenisse) en in meer dan twintig wijken in Rotterdam.

Een van de krachten van TOS is volgens de RMO (2005) dat van iedereen die mee wil doen 'normaal gedrag' wordt verwacht.

'En als wat er plaatsvindt zo leuk is dat alle jongeren wel mee willen doen, blijkt wat normaal gedrag is ineens helemaal niet zo etnisch bepaald of cultureel relatief.' (RMO, 2005: 57)

De WRR ziet in TOS een interessante nieuwe werkvorm die goed is voor het verbeteren van het vertrouwen van burgers in de buurt (WRR, 2005: 99). Het succes van TOS ligt volgens de Raad in het geven van 'liefde en aandacht aan kinderen en jongeren in de buurt'.

'Lukt dat, dan heeft zo'n investering in de toekomst ongetwijfeld een positieve doorwerking in de samenleving.' (WRR, 2005: 93)

Ook het SCP is positief over TOS:

‘(...) een project als Thuis Op Straat lijkt een bruikbaar instrument bij het activeren van allochtone buurtbewoners. De praktische opzet met regelmatige activiteiten in de buitenruimte biedt juist aan mensen die moeilijk aan de Nederlandse vergadercultuur in bijvoorbeeld wijkorganisaties kunnen deelnemen de mogelijkheid om bij te dragen aan de leefbaarheid in de buurt.’ (SCP, 2007; 154)

Bij TOS zijn de activiteiten een middel tot het stimuleren van betrokkenheid tussen groepen burgers zoals allochtonen en autochtonen, kinderen en jongeren, actieve en passieve buurtbewoners. De interventies van TOS dienen te leiden tot meer leefbaarheid in de buurt en vergroting van de sociale samenhang tussen buurtbewoners. Of, zoals de TOS-medewerkers het formuleren: *‘Wij geven de buurt terug aan de bewoners. Iedereen moet zich thuis voelen in zijn straat.’*

De sociologe Blokland pleit voor grootschalig investeren in benaderingen zoals TOS (Blokland, 2006). Volgens Blokland gaat het bij het prettig met elkaar samenleven in een buurt (waar bewoners zich niet onveilig voelen en elkaar niet wantrouwen) in de eerste plaats om ‘publieke familiariteit’ tussen bewoners. Daarmee bedoelt zij dat bewoners ‘kunnen inschatten wat ze aan elkaar hebben’ en niet voor verrassingen komen te staan in het sociale contact. Publieke familiariteit is voor een prettig leefklimaat relevanter dan sociale cohesie of intensieve contacten tussen bewoners. Want sociale cohesie op zichzelf leidt niet tot het ervaren van meer veiligheid op straat; juist de wijze waarop korte contacten met willekeurige anderen verlopen (groeten op straat, herkennen van voorbijgangers) bepalen of mensen zich thuisvoelen in de buurt. Een minimale vertrouwdheid met anderen voorkomt dat we ons onzeker voelen bij anderen (*mistrust*) of anderen ronduit wantrouwen (*distrust*). Dit geldt vooral bij jongeren die rondhangen op straat. Het feit dat rondhangende jongeren vaak een bron zijn voor gevoelens van onveiligheid (*distrust*) is dikwijls eerder te verklaren uit de houding en beleving van de buurtbewoners, dan uit het gedrag van de (flanerende) jongeren. Het wantrouwen

van bewoners naar (flanerende, niet-criminele) jongeren wordt in de analyse van Blokland gevoed door de volgende aspecten:

- Jongeren eigenen zich de openbare ruimte toe, houden in hun gedrag weinig rekening met anderen.
- Jongeren maken onzeker: bewoners weten niet wat ze kunnen verwachten van de jongeren (grote mond, of misschien wel agressie).
- Etniciteit en gender (lees: jongens) in het straatbeeld. Een Turkse bewoner durft wel Turkse jongeren aan te spreken, maar niet de Antilliaanse.

De TOS interventie draagt als volgt bij aan het vergroten van de publieke familiariteit: TOS richt zich op het opheffen van anonimiteit van kinderen in de openbare ruimte, op het in contact brengen van verschillende etnische groepen en op het vergroten van de aanspreekbaarheid van kinderen en jongeren.

TOS en Wmo

TOS is ouder dan de Wmo en valt bij de verschillende betrokken gemeenten afwisselend onder prestatieveld één en twee. Gemeente Schiedam is het meest expliciet en ziet in TOS een op preventie gerichte werkmethode die jeugdigen met problemen ondersteunt bij het opgroeien en ook ouders ondersteunt bij problemen met opvoeden (Wmo nota Schiedam, Verbinden is de kunst 2008-2012). In de gemeenten Leiden en Amsterdam wordt in de stedelijke Wmo-nota's niet naar TOS verwezen. De verschillende praktijken worden gefinancierd vanuit een combinatie van gemeentelijke Wmo-gelden en landelijke middelen zoals het Grotestedenbeleid (GSB), Vogelaargelden en de Buurt-Onderwijs-Sport-subsidie (BOS-regeling).

1.5 Opvoeden met sport en spel

Sport en spel worden door sociale professionals en door buurtbewoners vaak gebruikt om de buurt gezelliger te maken en het contact tussen verschillende bewonersgroepen te vergroten. Ook TOS maakt

veelvuldig gebruikt van sport en spel om het gedrag van kinderen en jongeren op een positieve manier te beïnvloeden en de betrokkenheid van bewoners bij hun buurt te vergroten. Om deze reden gaan we in deze paragraaf in op sport en spel in aandachtsbuurten.

De mogelijkheden voor kinderen en jongeren om ongeorganiseerd te sporten in de openbare ruimte zijn zeer beperkt. Dit komt door de fysieke inrichting van de openbare ruimte. Vaak is deze verouderd. De ruimte sluit niet aan bij de wensen en behoeften van gebruikers (wipkippen in plaats van een voetbalkooi, of andersom). Bovendien is er een afnemende tolerantie in de maatschappij en in de politiek voor 'afwijkend gedrag' en een toegenomen accent op veiligheid en het bestrijden van verloedering en overlast (vgl. RMO, 2008). In woonbuurten worden spelende en sportende groepen jeugdigen al snel als overlast ervaren. De openbare ruimte staat in steeds grotere mate onder druk (Reijndorp en Hajer, 2001), en het ontbreekt aan doeltreffend beleid voor de inrichting ervan. Volgens Arnold Reijndorp vraagt dat om beleid dat de relatie onderkent tussen maatschappelijke ontwikkelingen, zoals onveiligheidsgevoelens en de roep om controle, en de inrichting en het gebruik van de openbare ruimte. Het gaat om investeringen in de *hardware* (goed voorbeeld hiervan zijn de Cruyff Courts) en in de *software*. Werkende ouders hebben geen tijd om met hun kinderen naar de speeltuin te gaan, maar laten ze ook niet zonder toezicht alleen op straat spelen.

Pleinwerkers, buurtsportwerkers of medewerkers van Thuis Op Straat slagen erin om zowel de thuisblijvers als de 'achterbankgeneratie' in de buurt aan het sporten en spelen te krijgen. Bezuinigingen zorgen er echter voor dat zowel de sport als de welzijnssector niet in staat is activiteiten door professionele krachten te laten uitvoeren. Wat erg jammer is, omdat steeds duidelijker wordt dat ambulante buurtwerkers zowel over pedagogische kwaliteiten moeten beschikken als kennis moeten hebben van sport- en spelmethoden. Sport en spel zijn namelijk geen wondermiddel. Het Sociaal Platform Rotterdam (SPR) heeft het als volgt gesteld:

'Sport doet goed en leidt tot verbroedering, maar alleen onder bepaalde voorwaarden. (...)Zonder adequate sportinfrastructuur in wijken zijn kinderen en jongeren niet in staat om hun talenten

via sport te ontdekken of te ontwikkelen. En zonder adequate begeleiding tijdens het sporten voert niet fair play maar foul play de boventoon. De pedagogische waarde van sport delft dan het onderspit.’ (SPR, 2007: 12-13)

De SPR adviseert om meer energie te steken in het werven van de beste professionals voor werk in de frontlinie en te investeren in bijscholing van de professionals die nu al in de buurten werken.

1.6 Doelstelling en vraagstelling van het onderzoek

Doelstelling

In dit onderzoek willen we de methodiek van TOS en vergelijkbare sociale interventies van een theoretische onderbouwing voorzien. We zullen relevante sociaal wetenschappelijke theorie over ‘buurtpedagogiek’ testen aan de uitvoeringspraktijk. Het onderzoek moet in algemene zin bijdragen aan theorieontwikkeling over buurtinterventies binnen prestatieveld 1 en 2 van de Wmo. Leidend hierbij is de doelstelling van de Wmo om buurtbewoners actief te betrekken bij de vormgeving en uitvoering van buurtinterventies.

In deze studie beantwoorden we de volgende twee onderzoeksvragen:

1. Wat is de pedagogische aanpak van TOS en welke methodieken vloeien hieruit voort?
2. Op welke manier draagt de sociale interventie bij aan bewonersbetrokkenheid en gedragsverandering in buurten en in de openbare ruimte?

Op basis van het onderzoek trekken we conclusies over de manier waarop en de voorwaarden waaronder bestuurders sturing kunnen geven aan sociale interventies zoals TOS, bij het realiseren van de doelen onder prestatieveld 1 en 2 van de Wmo.

Zowel onderzoeksvraag 1 (pedagogische aanpak) als onderzoeksvraag 2 (bewonersbetrokkenheid en gedragsverandering) worden allereerst beantwoord vanuit de theorie. Het aldus geformuleerde theoretisch concept testen we vervolgens aan de hand van interviews

met TOS-medewerkers (uitvoerende én leidinggevenden). Vooral uitvoerende werkers kunnen naar onze mening aangeven vanuit welke pedagogische visie er gewerkt wordt en waarom zij denken dat de pedagogische interventie werkt. Het zal deels gaan om het expliciteren van intuïtieve handelingen van sociale professionals. Het theoretisch concept zal op basis van de interviews waar mogelijk worden bijgesteld en aangepast aan de TOS-praktijk.

Leeswijzer

In hoofdstuk twee beschrijven we het EVLS-model en de sociale ontwikkelingsstrategie van Communities that Care. Beide analysemodellen gebruiken we om antwoord te geven op de tweede onderzoeksvraag. In hoofdstuk 3 beschrijven we de drie onderzoekspraktijken. De empirische bevindingen komen in de hoofdstukken 5 en 6 aan bod. In hoofdstuk 4 zoomen we in op de vraag naar bewonersbetrokkenheid en in hoofdstuk 5 behandelen we de vraag naar gedragsverandering. Hoofdstuk 6 is het laatste concluderende hoofdstuk. Hierin formuleren we tevens aanbevelingen.

2. *Bewonersbetrokkenheid en gedragsverandering*

2.1 *Inleiding*

In dit hoofdstuk gaan we in op het analysemodel dat we gebruiken om antwoord te geven op de tweede onderzoeksvraag. We gaan na op welke manier TOS bijdraagt aan bewonersbetrokkenheid en gedragsverandering in de openbare ruimte. We bedoelen hier bewoners in ruime zin, namelijk: kinderen, jongeren en volwassenen. Om dit te onderzoeken maken we gebruik van het EVLS-model, dat is gebaseerd op de theorie van Hirschman. Om inzicht te krijgen in de vraag naar gedragsverandering maken we gebruik van de sociale ontwikkelingsstrategie van Communities that Care (CtC).

2.2 *Bewonersbetrokkenheid*

Zoals eerder opgemerkt, worden de onderzoeksvragen beantwoord in het licht van de Wmo. In lijn met de doelstelling van de wet is het van belang dat de professionele inzet bij buurtinterventies beperkt blijft, of anders gezegd: de buurtinterventie moet leiden tot meer bewonersparticipatie in de buurt en tot betrokkenheid van bewoners bij de ontwikkeling en uitvoering van de interventie. De tegenstelling tussen vraaggerichte en aanbodgerichte activiteiten wordt in dit verband vaak aangehaald. Aanbodgerichtheid staat voor een grote mate van invloed van professionals, het van bovenaf (top-down) ontwikkelen van een aanbod. Vraaggerichtheid staat voor de dialoog tussen de professional en de bewoners (doelgroep), het van onderop (bottom-up) faciliteren van buurtinitiatieven. De WRR (2004) spreekt over *vraaglogica*. Vraaglogica gaat over de relaties tussen vrager en aanbieder. Thuis Op Straat werkt volgens vraaglogica. Dit doet TOS

door buurtactiviteiten in te zetten zoals sport & spel, muziek, of drama als middel om bewonersbetrokkenheid te vergroten. TOS spreekt over het 'activeren van de buurtsamenleving' en over 'het teruggeven van het plein aan de buurt'. Daarvoor is het van belang dat zowel kinderen, jongeren als volwassenen gestimuleerd worden om zich op een positieve manier in te zetten voor de buurt. De TOS-medewerkers moeten ook, of misschien wel juist, de bewoners die met de rug naar de wijk staan, niet meedoen of zich op een negatieve manier uiten over de buurt, overtuigen en verleiden om zich op een constructieve manier op te stellen in de buurt. Het gaat om het mobiliseren en organiseren van bewonersbetrokkenheid onder de eerder benoemde groepen. De vraag die wij willen beantwoorden is hoe TOS dit in de praktijk weet te realiseren. Hoe stimuleert TOS buurtbewoners om naar buiten te gaan? En hoe ondersteunen ze bewoners om zich in te zetten voor een betere buurtsamenleving? Hoe zorgen ze dat kinderen, ouderen of jongeren die bewust het buurtplein vermijden hier toch weer gebruik van gaan maken?

Exit, voice en loyalty

Hirschman (1970) heeft een model ontwikkeld waarin drie mogelijke reacties van ontevreden bewoners - Hirschman spreekt over werknemers - worden onderscheiden: *exit*, *voice* en *loyalty*. Volgens zijn theorie kunnen bewoners in buurten op twee manieren reageren op de toenemende onveiligheid en overlast in de openbare ruimte: ze kunnen verhuizen (*exit*) of in protest komen (*voice*). Van *voice* is sprake wanneer bewoners een poging doen om het leefklimaat te verbeteren door te klagen over de onveiligheid, hun onvrede uiten over het slechte gedrag van jongeren op het plein of door met verbetervoorstellen te komen. TOS zet activiteiten in de buurt in als middel om wensen van bewoners en problemen in de buurt te achterhalen (*voice*).

Een veronderstelling die achter *exit* en *voice* zit, is dat bewoners een reële keus hebben tussen het weggaan uit de wijk en in actie komen. Dit doet in veel gevallen onrecht aan de werkelijkheid. Veel bewoners in zogenaamde probleemwijken hebben geen reële keus om naar een andere wijk te verhuizen. De *exit*-optie ontbreekt, waardoor de *voice*-optie de enige manier is om hun onvrede over de buurt te

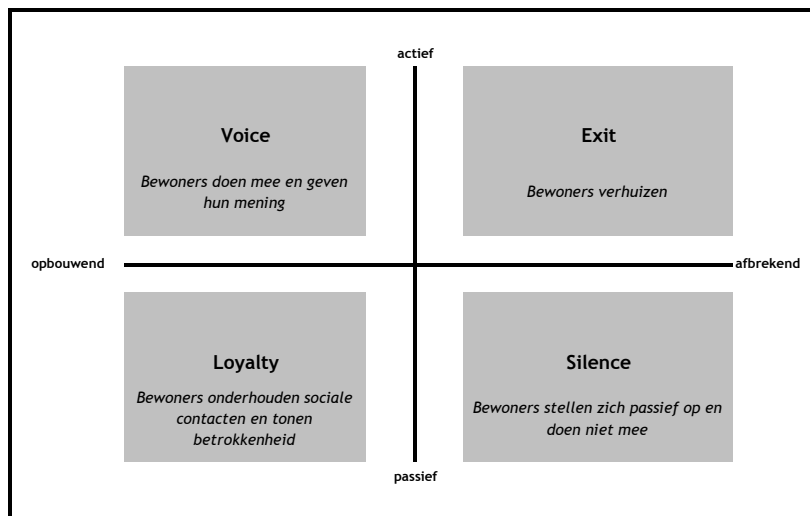
uiten. Dit brengt ons bij een tweede veronderstelling die achter *exit* en *voice* zit, namelijk dat bewoners actief zijn, dat ze kunnen en willen ‘stemmen met de voeten’ als het nodig is, of dat ze hun kritiek kunnen en willen uiten. Een belangrijke invloed op dit handelen is de mate van *loyalty* die bewoners hebben jegens de buurt, de buurtbewoners of meer specifiek de gebruikers van het buurtplein. Hirschman (1970; 79) omschrijft *loyalty* als de beredeneerde verwachting dat kwaliteitsverbetering van binnenuit mogelijk is. Een loyale buurtbewoner zal namelijk minder snel voor de *exit*-optie kiezen en eerder overgaan tot het geven van commentaar (*voice*). Loyale bewoners zijn veel eerder bereid om zich over de buurt uit te spreken, na te denken over verbetervoorstellen en zich actief in te zetten voor de buurtsamenleving. *Voice* en *Loyalty* beïnvloeden elkaar in positieve zin. Hirschman:

‘The likelihood of voice increases with the degree of loyalty. In addition, the two factors are far from independent.’ (idem: 77)

Deze actieve gedragsopties zijn niet representatief voor alle bewoners in een wijk. Er zijn ook bewoners die hun stem niet kunnen of willen verheffen, of die hier geen mogelijkheden voor hebben. Het in ‘stilte’ gebruik maken van de openbare ruimte in de buurt is voor bewoners een zeer aannemelijke optie. In deze gevallen is er sprake van *silence* (vgl. WRR, 2006: 159). Citaat: *‘niets doen kost nu eenmaal minder moeite dan iets doen.’* (idem, 74) Dit is bijvoorbeeld ook het geval wanneer ouders er bewust voor kiezen om hun kinderen niet buiten te laten spelen omdat ze hun kinderen niet willen blootstellen aan het onveilige buitenklimaat. Bij *silence* is het altijd de vraag of de stilte kan worden geïnterpreteerd als instemming met de huidige situatie in de buurt vanuit het idee dat er nog wel verbetering zal optreden (*loyalty*) of als indicatie van lijden in stilte en verborgen ontevredenheid.

Het EVLS-model

We vatten deze vier begrippen samen in het zogenaamde EVLS-model.¹ Het EVLS-model² gebruiken we als analysemodel om er achter

1 Eerder heeft Hagendoorn (1998) aan de theorie van Hirschman het aspect *neglect* toegevoegd. Dit lijkt sterk op het begrip *silence* van de WRR. Met dat verschil dat bij *neglect* naast passief en ontwijkinggedrag en wel sprake is van inmenging en betrokkenheid van bewoners, maar dan op een negatieve manier. Van *neglect* is o.a. spraken als bewoners op een negatieve manier over de buurt of de openbare ruimte spreken.

2 Het EVLS-model is een bewerking van het EVLN-model wat onder ander is gebruikt in het SCP rapport *Weinig over de schreef: een onderzoek naar onwenselijk gedrag in de breedtesport* (2008).

te komen hoe TOS de verschillende groepen bewoners probeert te betrekken bij de buurt. Het gaat nadrukkelijk om jeugdige, jongere en volwassen buurtbewoners die op een positieve manier betrokken (willen) zijn (voice en loyalty) en om de groep bewoners die niet of op een negatieve manier (silence en exit) bij de buurt betrokken is. Eén van de opdrachten van TOS is om deze twee laatste groepen 'over te halen' om (weer) gebruik te maken van de buurtpleinen.

Twee componenten van dit model zijn positief en opbouwend: *loyalty* en *voice*. Loyale mensen hebben hoop voor de toekomst, vertellen andere positieve verhalen over de pleinen in de buurt en onderhouden sociale contacten. Als ze een negatieve ervaring hebben gehad op het plein of iets negatiefs hebben gezien heeft dit geen invloed op hun houding ten opzichte van andere gebruikers van het plein. Bewoners die hun mening uiten (voice) zijn actief betrokken bij het plein of de buurt. Ze hebben iets meegemaakt of gezien en gaan daarover actief het gesprek aan met anderen, zoals andere bewoners, welzijnsprofessionals, een medewerker van de corporatie of de bewonersorganisatie. Dit hoeft niet perse op een negatieve manier te zijn in de vorm van klagen of roddelen. Het kan ook dat ze willen zorgen dat bepaald onwenselijk gedrag - manieren waarop kinderen of jongeren gebruik maken van het plein, bewoners die te hard rijden - of de fysieke infrastructuur - slecht onderhoud, ontoegankelijke pleinen - veranderd. De bewoners in de buurt spelen op deze manier een belangrijke rol in het formuleren van oplossingen. *Exit* en *silence* zijn negatief van aard (vgl. SCP, 2008). Het woord *exit* spreekt voor zich: mensen verhuizen naar een andere buurt. Een voorbeeld van *silence* zijn bewoners die geen gebruik willen maken van de openbare ruimte, onwenselijke gedrag negeren, zich terughoudend of passief opstellen in de buurt.

2.3 *Beïnvloeden van gedrag in de openbare ruimte*

Zoals gesteld in paragraaf 1.2 heeft de buurt invloed op het gedrag van kinderen en jongeren. Dit inzicht is al eerder aangetoond door

Bronfenbrenner (Bronfenbrenner, 1979). In de jaren zeventig ontwikkelde hij het sociaal-ecologisch ontwikkelingsmodel. Uitgangspunt van zijn denken is dat de omgeving waarin kinderen opgroeien, grote invloed heeft op hun ontwikkeling en gedrag. Bronfenbrenner spreekt van de ecologie van het opgroeiende kind. Het model dat hij ontwikkelde is een alternatief voor de traditionele benaderingen in de ontwikkelingspsychologie waarin de kindfactoren centraal stonden en niet de omgevingsfactoren. De implicatie is dat gedrag niet gemakkelijk zal veranderen als de setting waarin het ontstaan is precies hetzelfde blijft. Bronfenbrenner pleit voor een werkwijze waarbij eerst de 'ecologische variabelen' worden geïdentificeerd die het gedrag van kinderen en jongeren bepalen om vervolgens de interacties tussen jongeren en deze variabelen te analyseren om het gedrag in de omgevingscontext te begrijpen (Bronfenbrenner, 1979). Volgens professor Micha de Winter sluit het sociaal-ecologisch ontwikkelingsmodel goed aan bij de kernwaarden van democratie en sociale rechtvaardigheid. Het gedrag van mensen moet volgens hem begrepen worden in relatie tot hun bestaansmiddelen, hun mogelijkheden om daar verbetering in aan te brengen en tot de barrières die ze daarbij tegenkomen. Volgens hem is een *facts* en *values* benadering mogelijk. Interventies die bij dit model horen richten zich op empowerment en participatie, maar ook op verbeteringen in jeugdbeleid en de pedagogische infrastructuur (De Winter, 2005).

Een uitbreiding van het sociaal-ecologisch ontwikkelingsmodel vinden we terug in de onderbouwing van de beschermende factoren van Communities that Care (CtC)³.

³ CtC gaat uit van negentien risicofactoren die het voorkomen van geweld, jeugdcriminaliteit, problematisch alcohol- en drugsgebruik, schooluitval en tienerzwangerschap kunnen voorspellen. Het CtC-model van risicofactoren is gebaseerd op resultaten van internationaal wetenschappelijk onderzoek. Daarnaast spelen beschermende factoren bij CtC een steeds grotere rol in het verloop van een gezonde ontwikkeling. De *sociale ontwikkelingsstrategie*, ontwikkeld door het NIZW in samenwerking met CtC-partners in de Verenigde Staten, geeft hier inzicht in. In deze strategie (zie model) worden alle opvoedingsdomeinen waarin kinderen opgroeien bekeken, te weten:

Dit is een preventieve interventiestrategie om veilige en leefbare wijken te creëren waarin kinderen en jongeren zich gewaardeerd, gerespecteerd en aangemoedigd weten om hun potentiële capaciteiten te benutten. Het is een van oorsprong Amerikaanse aanpak voor de ontwikkeling van systematisch preventief jeugdbeleid. Samenvattend gaat het om vijf beschermende factoren van (Ince, et.al., 2004):⁴

1. Binding: Een sterke band tussen kinderen en voor hen positieve en belangrijke volwassenen die ze als voorbeeld zien, is de meest effectieve manier gebleken om de kansen op het ontwikkelen van probleemgedrag te verkleinen.
2. Gezonde opvattingen en duidelijke normen: Als kinderen zich verbonden voelen met mensen die consistent positieve gedragnormen naleven, lopen ze minder kans probleemgedrag te ontwikkelen.

-
- het gezin;
 - de school;
 - vrienden;
 - vrije tijd;
 - de wijk of de buurt waarin kinderen opgroeien (omgeving).

Daarnaast wordt de gehele ontwikkeling van kinderen van nul tot achttien jaar betrokken. Het model wil de factoren betrekken die een rol spelen (onderliggende factoren) in de ontwikkeling van gezond gedrag. Voor een gezonde ontwikkeling is het nodig dat: kinderen opgroeien in een omgeving waarin volwassenen consequent gezonde opvattingen en duidelijke normen voor gedrag nastreven. Jongeren zijn eerder geneigd opvattingen en normen over te nemen als er binding is met de omgeving waarin jongeren zich bewegen; school, thuis en in de gemeenschap. Daartoe is het belangrijk dat kinderen en jongeren de kansen krijgen om een zinvolle bijdrage te leveren aan de maatschappij. Dit veronderstelt dat jongeren de benodigde vaardigheden kunnen opdoen en erkenning krijgen voor hun betrokkenheid. Daarnaast zijn er individuele karakteristieken die een kind kunnen beschermen tegen risico's die nauwelijks te beïnvloeden zijn, maar de omgeving moet er wel rekening mee houden (Ince et.al., 2004). Inzicht in deze beschermende factoren laat zien hoe risico's kunnen worden teruggedrongen en positief gedrag kan worden bevorderd.

⁴ Aangezien het belang van deze factoren steeds meer werd ingezien, is het aantal beschermende factoren uitgebreid naar zestien, die net als de risicofactoren zijn onderverdeeld naar domeinen (Jonkman et. al., 2006)

3. **Kansen:** Kinderen en jongeren moeten de gelegenheid krijgen om een concrete, betekenisvolle en gewaardeerde bijdrage te leveren aan de verbanden waarvan zij deel uitmaken.
4. **Vaardigheden:** Om kinderen de gelegenheid te bieden de kansen die ze aangeboden te krijgen optimaal te benutten, hebben zij bepaalde (sociale, cognitieve en motorische) vaardigheden nodig. Als zij hierover (nog) niet of onvoldoende beschikken, kunnen zij deze aanleren.
5. **Erkenning:** Om hun sociale gedrag te versterken is het van groot belang dat kinderen erkenning en lof krijgen voor hun bijdrage.

In Nederland hebben de CtC-ontwikkelaars een gids opgesteld waarin per opvoedingsdomein een overzicht wordt gegeven van in Nederland beproefde preventieprojecten en - programma's. Thuis Op Straat valt volgens de CtC gids onder het opvoedingsdomein 'wijk'. Binnen dit domein gaat het bij de beschermende factor '*gezonde opvattingen en duidelijke normen*' om gewenst gedrag in de buurt. Het gaat om rekening houden met elkaar, elkaar groeten, geen ruzie maken etc.

Daar waar het de beschermende factor '*binding*' betreft heeft deze doorgaans betrekking op het domein gezin. Echter, in de CtC-gids wordt gesuggereerd dat TOS (domein wijk) hier ook aan bijdraagt. Wij operationaliseren dit dan ook als het bevorderen van de band tussen kinderen en voor hen belangrijke volwassenen in de buurt. De vraag is of kinderen met volwassenen kunnen praten, iets met hen ondernemen etc. Als het gaat om '*kansen voor betrokkenheid/participatie*', gaat het volgens de sociale ontwikkelingsstrategie in de buurt om mogelijkheden voor positieve betrokkenheid. Deze factor meet in hoeverre jongeren de kans hebben om binnen hun buurt positief of sociaal wenselijk gedrag te vertonen, zoals meedoen aan activiteiten. In het verlengde hiervan ligt het belonen van positieve betrokkenheid, die ook onder deze beschermende factor valt. Deze meet in hoeverre jongeren beloond worden voor positief gedrag door hun omgeving, in dit geval in de buurt: merken volwassen buurtgenoten het als jongeren iets goed doen?

In ons onderzoek nemen we ook de andere twee beschermende factoren in de analyse mee. Deze zijn achtereenvolgens: *vaardigheden* en *erkenning*. We nemen ze mee in onze analyse omdat deze expliciet deel uitmaken van de TOS-werkwijze⁵ (zie paragrafen 3.4 en 3.5).

5 Tot op heden is nooit goed onderzocht of deze beschermende factoren ook daadwerkelijk aan TOS ten grondslag liggen. Het is nuttig als hier door ons onderzoek verandering in komt. Des te meer omdat TOS in de actuele databank van CtC niet meer is opgenomen als mogelijke effectieve interventie. Volgens de onderzoekers van CtC is TOS namelijk geen jeugdinterventie maar meer een strategie om op wijkniveau concreet jeugdbeleid te voeren. Daarnaast is de doelgroep zeer breed; in eerste instantie kinderen en jongeren maar daarnaast ook bewoners en organisaties in de wijk en de methode is zeer flexibel. Dit zou de replicerbaarheid en onderzoek naar effecten bemoeilijken.

3. Drie praktijken onderzocht

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we aan hoe het onderzoek is uitgevoerd. Daarnaast beschrijven we de drie door ons onderzochte TOS-praktijken en geven we aan waarin ze zich van elkaar onderscheiden. De TOS-praktijken werken achtereenvolgens in stadsdeel Amsterdam Noord, Leiden en Schiedam.

3.2 Methodologische verantwoording

In de periode augustus tot en met oktober 2008 zijn in de TOS-praktijken meerdere medewerkers geïnterviewd met verschillende functies: TOS-baas (directeur), voorlieden, medewerkers, stagiaires en jongeren met een TOS bijbaan. In Schiedam zijn naast de TOS-baas drie TOS-medewerkers, een stagiaire en een voorvrouw geïnterviewd. In Amsterdam zijn interviews afgenomen met de TOS-baas, drie voorvrouwen, een TOS-medewerker en twee jongeren met een bijbaan. In Leiden bestond de groep respondenten uit de TOS-baas, een voorman, een voorvrouw en twee stagiaires. Ten behoeve van de interviews is er een topiclijst ontwikkeld op basis van de eerder aangehaalde analysemodellen. De vragen zijn gecategoriseerd naar onderzoeksvraag (zie bijlage 1).

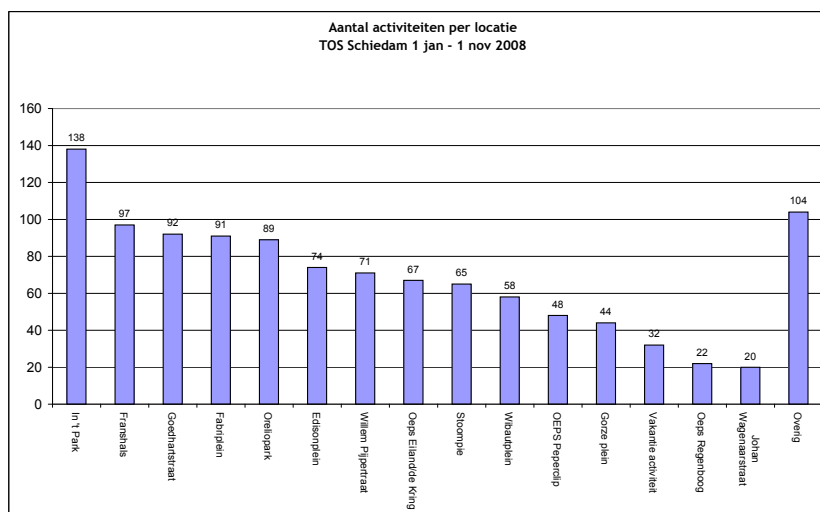
3.3 *Beschrijving van de drie TOS praktijken: Schiedam, Leiden en Amsterdam*

In deze paragraaf geven we een beschrijving van de drie TOS-praktijken. Deze zijn achtereenvolgens TOS Schiedam, TOS Leiden en TOS Amsterdam. Per TOS-praktijk gaan we kort in op de tijdsduur dat zij actief zijn en het aantal medewerkers dat er werkzaam is. Vervolgens komen de locaties waar de TOS-praktijk activiteiten organiseert aan de orde en worden gegevens over het aantal activiteiten besproken. Ten slotte gaan we voor iedere TOS-praktijk in op het aantal deelnemende kinderen (naar leeftijd, etnische achtergrond en geslacht) en andere bezoekers van de activiteiten. Gegevens over aantallen en percentages zijn afkomstig uit de digitale logboeken van de verschillende TOS-praktijken. In deze digitale logboeken vullen de medewerkers na afloop van iedere activiteit in wat de werkresultaten en (opvallende) gebeurtenissen van die dag waren.

TOS Schiedam

TOS Schiedam bestaat sinds 2001. Sindsdien zijn zij actief op veel verschillende locaties. In figuur 1 is te zien welke locaties in de periode 1 januari 2008 tot en met 10 november 2008 zijn aangedaan, en hoe vaak op de betreffende locaties activiteiten zijn georganiseerd. Op elk van de locaties Edisonplein, Fabriplein, Frans Halsplein, Goedhartstraat, In 't Park, Ouders & Peuters Op Straat (OEPS) Eiland/de Kring, Oreliopark, Stoompie, Wibautplein en Willem Pijperstraat, hebben in 2008 (tot 11 november) meer dan vijftig activiteiten plaatsgevonden. Op de meeste pleinen is TOS Schiedam minimaal drie keer per week aanwezig op vaste doordeweekse dagen. Dit is bijvoorbeeld het geval op het Wibautplein, het Fabriplein, het Franshalsplein en de locatie In 't Park. Op de locatie In 't Park zijn ook in het weekend TOS-medewerkers aanwezig.

Bij TOS Schiedam werken twee leidinggevenden (een projectleider/TOS-baas en een assistent projectleider). Daarnaast werken er acht uitvoerende krachten en één id-er. Laatstgenoemde wordt ingezet als gastvrouw op een plein waar TOS stopt met het organiseren van acti-

Figuur 1: Aantal activiteiten op verschillende locaties in Schiedam

viteiten. Op dit moment zijn er geen jongeren die een bijbaan hebben bij TOS Schiedam. Wel zijn er drie stagiaires werkzaam die per week acht uur worden ingezet in de avonden en de weekenden. Daarnaast is er een apart team voor Ouders En Peuters op Straat (OEPS). TOS Schiedam vindt professionaliteit heel belangrijk. Dat geeft men als reden waarom er meerdere professionals werken en weinig stagiaires.

Activiteiten

In heel Schiedam werden in de maanden januari 2008 tot en met oktober 2008 per maand gemiddeld 111 activiteiten georganiseerd. Van de in totaal 1.112 activiteiten van TOS in Schiedam tussen 1 januari 2008 en 31 oktober 2008 betrof 36% de uitleen van materialen, 20% spelactiviteiten en 13% sportieve activiteiten. In totaal is 32 keer een evenement georganiseerd en 8 keer een muzische activiteit. Ruim een kwart van de activiteiten valt onder de categorie overig. In 2008 hebben in tegenstelling tot eerdere jaren geen brede school of pauze activiteiten plaatsvonden.

Deelnemers en bezoekers activiteiten

In totaal namen in Schiedam tussen 1 januari 2008 en 31 oktober 2008, 29.847 kinderen deel aan activiteiten van TOS. Het aantal deel-

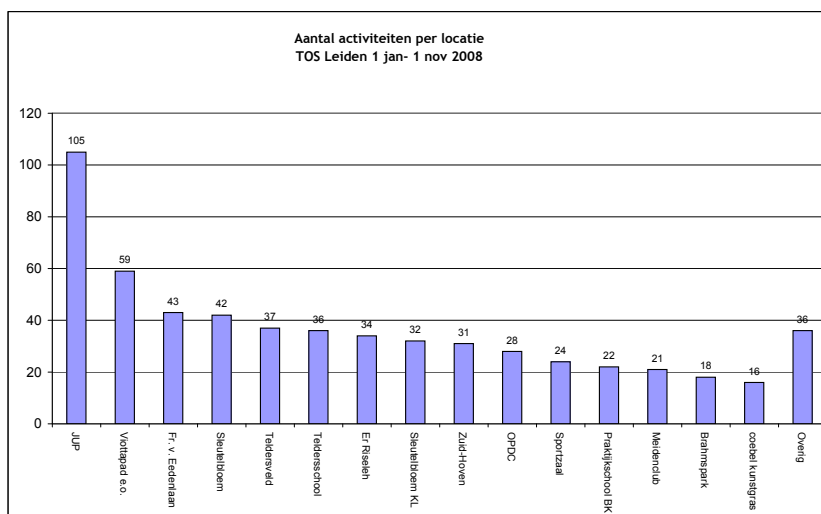
nemende kinderen was het hoogst in de maanden mei, juni en juli. In deze maanden lag het deelnemersaantal tussen de 4.000 en 4.500 kinderen. In die maanden werden ook meer activiteiten georganiseerd dan in de andere maanden. In de maanden januari, februari en maart lag het aantal deelnemende kinderen een stuk lager. Het aantal kinderen dat gemiddeld meedoet met een activiteit is over het hele jaar ongeveer gelijk; circa 30 deelnemende kinderen per activiteit. Volgens TOS-baas Will zijn er per activiteit minimaal 25 tot 30 deelnemende kinderen en maximaal 75 to 80 deelnemers. Hij gaf ook aan dat er een vaste kern is, die bestaat uit ongeveer dertig kinderen.

Van de kinderen die in Schiedam deelnemen aan activiteiten van TOS is 91% jonger dan twaalf jaar; 6% van hen is tussen de 12 en 15 jaar oud en 3% is 16 jaar of ouder. Over de periode januari 2008 tot en met oktober 2008 zijn deze percentages nagenoeg gelijk. Van de deelnemende kinderen is ongeveer tweederde van allochtone afkomst. Binnen deze groep zijn Turkse (en in mindere mate Marokkaanse) kinderen oververtegenwoordigd. Begin 2008 was ongeveer 60% van de deelnemende kinderen een jongen en ongeveer 40% een meisje. Gedurende het jaar is deze verdeling licht veranderd naar 55% jongens en 45% meisjes.

Naast de deelnemende kinderen zijn er ook regelmatig volwassenen aanwezig bij de activiteiten. Afgezet tegen de 19 andere TOS-praktijken slaagt Schiedam er relatief goed in om volwassenen te bereiken. Over de hele periode (1 januari 2008 tot en met 31 oktober 2008) is de verhouding als volgt: 4501 (groot)moeders (66%), 1518 (groot)vaders (22%) en 835 andere volwassenen (12%). In de maanden april tot en met september ligt het aantal volwassenen dat bij de activiteiten aanwezig was duidelijk hoger dan in de andere maanden.

TOS Leiden

TOS Leiden is gestart in september 1999. Op dit moment werken zij iedere dag op een ander plein. Alleen op het Jacques Uerlingsplantsoen wordt drie dagen in de week een activiteit georganiseerd. Naast de TOS-baas werken in Leiden drie teamleiders, een senior teamleider en twee junior teamleiders. Deze junior teamleiders zijn opgeleid binnen

Figuur 2 Aantal activiteiten op verschillende locaties in Leiden

de eigen organisatie. Daarnaast werken er ongeveer tien stagiaires en zijn er vier vaste jongerenbijbaantjes. Als er een evenement plaatsvindt, werken er meer jongeren mee.

Activiteiten

In de periode januari 2008 tot november 2008 was TOS Leiden 584 keer aanwezig op verschillende locaties. In 18% van de gevallen was dit op het Jacques Uerlingsplantsoen. Andere locaties waar TOS Leiden relatief vaak activiteiten organiseert, zijn Viottapad e.o., Fr. Van Eedenlaan en Sleutelbloem (zie figuur 2). Dertien locaties werden in de genoemde periode maximaal vijf keer bezocht.

In de maanden die binnen het schooljaar vallen (januari tot en met juni, en september en oktober) organiseerde TOS Leiden iedere maand ongeveer 60 à 70 activiteiten. In de maanden van de zomervakantie, juli en augustus, organiseerde TOS minder activiteiten (37 in juli en 10 activiteiten in augustus).

In alle maanden in 2008 is de verdeling over de verschillende soorten activiteiten in Leiden ongeveer gelijk. Van alle georganiseerde activiteiten waren 35% sportactiviteiten. Daarnaast zijn er spelactiviteiten

(17%) en pauze en brede school activiteiten (15%) georganiseerd. Ook werden er iedere maand tussen de 5 en 10 muzische evenementen georganiseerd. 23% van de activiteiten valt onder de categorie overig (waaronder Buurt, Onderwijs en Sport (BOS) activiteiten).

Deelnemers en bezoekers activiteiten

De trend in het aantal kinderen dat tussen 1 januari 2008 en 1 november 2008 deelnam aan activiteiten van TOS Leiden, komt overeen met de trend in het aantal activiteiten. In bijna alle maanden ligt het deelnemersaantal rond de 1.500 tot 2.500 kinderen. In juli en augustus is dit echter lager. Van de kinderen die deelnemen aan de activiteiten van TOS Schiedam is 71% jonger dan twaalf jaar. 22% is tussen de 12 en 15 jaar oud en 8% is 16 jaar of ouder. Over het jaar heen is deze leeftijdsverdeling gelijk. De helft van de deelnemende kinderen zijn van Marokkaanse afkomst en een kwart van hen is van autochtone afkomst. Het gros van de overige kinderen heeft een Turkse of Surinaamse achtergrond. Ook de verdeling van de kinderen over de verschillende nationaliteiten is in alle maanden in de periode januari 2008 tot en met oktober 2008 ongeveer hetzelfde. Het aandeel jongens en meisjes onder de kinderen die deelnemen aan de activiteiten is niet evenredig verdeeld: circa 62% jongens en circa 38% meisjes.

In totaal zijn in de periode januari 2008 tot november 2008 1.176 volwassenen bij de activiteiten aanwezig geweest. Ongeveer de helft van de bezoekende volwassenen is een (groot)moeder van één van de deelnemende kinderen, één op de vijf is een (groot)vader en ruim een kwart zijn overige volwassenen.

TOS Amsterdam

TOS Amsterdam bestaat sinds 2001 en werkt alleen in stadsdeel Amsterdam Noord. Op dit moment werken er vijf vaste medewerkers. Eén daarvan is de TOS-baas. Naast deze vaste medewerkers, zijn er ook nog ongeveer 25 jongeren die een bijbaantje hebben bij TOS Amsterdam en zijn er ongeveer 15 stagiairs werkzaam.

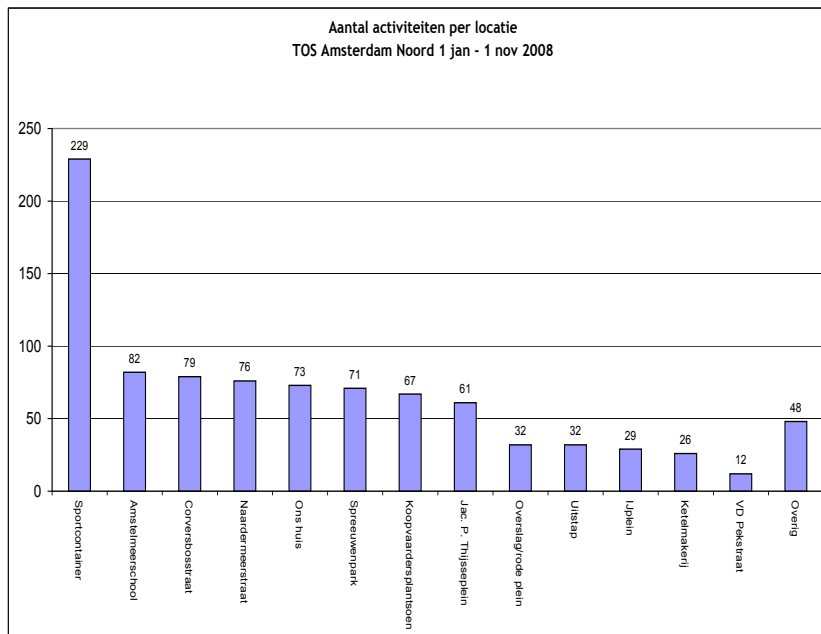
Activiteiten

TOS Amsterdam organiseerde in de periode 1 januari tot en met 31 oktober 2008 in totaal 917 activiteiten, gemiddeld negentig activiteiten per maand. Bij de Sportcontainer vond het grootste aantal activiteiten plaats. Andere veel gebruikte locaties zijn de Amstelmeerschool, de Corverbosstraat, het Jac. P. Thijssenplein, het Koopvaardersplantsoen, de Naardermeerstraat, Ons huis en het Spreeuwenpark (zie figuur 3).

Zoals gezegd worden door TOS Amsterdam ongeveer honderd activiteiten per maand georganiseerd. Als we kijken naar de genoemde periode, dan zien we dat in de maanden juli en augustus minder activiteiten plaatsvonden dan in de rest van het jaar. In juli 2008 organiseerde TOS Amsterdam 58 activiteiten en in augustus 50. De activiteiten die TOS Amsterdam organiseert, zijn voornamelijk sportactiviteiten (36%), materiaaluitleen (27%) en spelactiviteiten (25%). Deze verdeling is iedere maand ongeveer hetzelfde. De andere activiteiten die worden gedaan, vallen onder de categorieën muzische activiteiten, evenementen en overige activiteiten.

Deelnemers en bezoekers activiteiten

In totaal hebben in de periode januari 2008 tot november 2008 ruim 34.000 kinderen deelgenomen aan activiteiten van TOS Amsterdam. In juli en augustus zijn door TOS Amsterdam minder activiteiten georganiseerd dan in de andere maanden. Het grootste deel van de deelnemende kinderen (71%) is jonger dan 12 jaar. 18% van hen is tussen de 12 en 15 jaar oud en 11% is zestien jaar of ouder. Deze leeftijdsverdeling is over alle maanden ongeveer gelijk, behalve in september. In die maand namen relatief meer jongeren van zestien jaar of ouder deel aan de activiteiten van TOS Amsterdam. Als we kijken naar de etnische achtergrond van de kinderen en jongeren die deelnemen aan de activiteiten, zien we dat Marokkanen de grootste groep vormen (45% van alle deelnemende kinderen), gevolgd door Turken (17%), Surinamers (13%), Nederlanders (11%) en Antillianen (3%). De overige 10% van de deelnemers zijn verdeeld over verschillende andere groepen. Over het jaar heen verandert deze verdeling nauwelijks. De verhouding jongens versus meisjes onder de kinderen die deelnemen aan activiteiten van TOS Amsterdam, is gedurende

Figuur 3 Aantal activiteiten op verschillende locaties in Amsterdam

het hele jaar ongeveer gelijk: 60% jongens en 40% meisjes. Alleen in de maanden januari en februari was deze verhouding anders. In die periode lag het aandeel jongens rond de 70% en het aandeel meisjes rond de 30%.

In 2008 (tot 1 november) zijn in totaal 4.480 volwassenen aanwezig geweest bij de activiteiten van TOS Amsterdam. 38% van deze groep zijn (groot)moeders, 30% (groot)vaders en 31% zijn andere volwassenen. In de maanden mei tot en met oktober hebben duidelijk meer ouders de activiteiten bezocht dan in januari tot en met april. In september zijn maar liefst 2.357 volwassenen aanwezig bij de activiteiten van TOS Amsterdam. Dit zijn er ongeveer 2.000 meer dan in de andere maanden in 2008 en is de helft van het totaal aantal bezoekende volwassenen in dat jaar.

3.4 *Professioneel werken op pleinen*

In deze paragraaf gaan we in op de vraag hoe TOS'ers werken op het plein. Werken ze volgens bepaalde methoden? Hoe gaan ze om met ruzies en moeilijk gedrag van kinderen? Is er een straf- en/of beloningssysteem? De bevindingen uit de interviews plaatsen we aan het eind weer in een theoretisch kader.

Te gast op het plein

Het is volgens de ondervraagden zeer belangrijk je te realiseren dat TOS'er werken op openbaar terrein. Ze hebben in principe niet meer bevoegdheden dan de kinderen, jongeren en ouders die op de pleinen komen. Per definitie is de openbare ruimte toegankelijk voor iedereen, een TOS'er beschikt daardoor niet over de bevoegdheid om mensen weg te sturen of de toegang te ontzeggen. Ze moeten alles verbaal, in dialoog met de ander, oplossen en regelen. Dit is een groot verschil met jongerenwerkers die in een buurthuis werken: zij kunnen regels stellen, jongeren wegsturen of de toegang weigeren. Het volgende citaat geeft krachtig weer wat de positie is van de TOS-werkers op het plein: 'Wij zijn gasten op hun plein.' In tegenstelling tot de baas zijn op een plein. Een TOS-werker uit Schiedam:

'In de beginsituatie van een TOS plein is het vrij lastig om kinderen en jongeren aan te spreken op hun gedrag want je bent buiten op hun territorium. We hebben in het allereerste begin alleen maar grote dingen voor hen georganiseerd en kregen daardoor binding.'

Hoe vaak TOS te vinden is op een plein verschilt per locatie. In Leiden staan de TOS'ers niet dagelijks op hetzelfde plein omdat er daarvoor gekozen is zoveel mogelijk 'gebieden te bedienen'. Op de andere locaties is het streven echter om zo vaak mogelijk op hetzelfde plein te staan. Een TOS-medewerker uit Schiedam vertelt dat dit in Schiedam minimaal drie dagen per week is.

TOS wordt ook steeds vaker gevraagd om in de pauze of na schooltijd activiteiten te organiseren, veelal in het kader van de verlengde schooldag (dagarrangementen). Voor TOS is dit interessant omdat ze door deze ontwikkeling beter in staat zijn om relaties op te bouwen met de buurtkinderen - die ze anders alleen naschooltijd zien - en hun ouders. Bovendien versterkt het hun positie in de wijk: hun betrokkenheid bij de school vergroot het vertrouwen van ouders in TOS. Interessant in de uitvoering is dat de professionele houding van de TOS'ers tijdens aan schoolgerelateerde activiteiten een andere moet zijn dan eerder beschreven. Tijdens brede schoolactiviteiten zijn ze namelijk niet *te gast*, maar *de baas* op het plein. De kinderen zijn op school, en TOS is een verlengstuk van de school. De kinderen moeten net als in de klas luisteren naar de leerkracht - nu dus de TOS werker - en als ze zich misdragen, krijgen ze straf volgens de regels van de school.

Teruggeven van het plein

De drie locaties verschillen van mening over de vraag of je een plein van verloop van tijd weer kan 'teruggeven aan de buurt'. In Schiedam is dit heel belangrijk en zelfs het voornaamste doel van TOS. Hun doel is het plein weer veilig terug te geven aan de buurt zodat het weer een leuke, gezellige buurt wordt. Een buurt waar ouders bij elkaar aankloppen. Op enkele pleinen is dit in de loop van de tijd ook gerealiseerd, veelal met hulp van politie, het opbouwwerk en bewonersgroepen. Meestal duurt zo'n proces twee tot drie jaar. De TOS-baas uit Schiedam legt uit hoe dit proces op het Frans Halsplein is voltrokken:

'In samenwerking met het opbouwwerk vonden we het belangrijk dat er een betrokken bewonersgroep kwam bij het Frans Halsplein, zodat die zouden participeren in de wijk. Dat heeft het opbouwwerk vooral getrokken. Wij wilden pleinregels maken en hebben ook contacten in de wijk, we vragen rond: hoe ervaren jullie het als wij er niet zijn? Op een gegeven moment, als we denken dat het zonder ons ook goed gaat, pleinen we steeds minder. Nu zitten we op het ene plein 2 dagen en op het andere 1 dag. Op het ene zijn we aan het opbouwen en op het andere aan het afbouwen.'

TOS trekt zich niet helemaal terug, de speelgoeduitleen blijft wel bestaan en ook worden er nog maandelijks activiteiten georganiseerd. TOS houdt als het waren een vinger aan de pols. De TOS-baas Schiedam legt uit: *'We lopen de pleinen na, en als het dreigt te mislukken, gaan we er weer nieuwe energie in steken. We blijven we nazorg leveren.'* In de andere twee praktijken is 'het teruggeven van het plein aan de buurt' een minder prominent doel.

Belang van een goed bedrijfsinformatiesysteem

TOS heeft in de loop der jaren een uitgebreid bedrijfsinformatiesysteem ontwikkeld. Dit systeem - ze noemen het 'het digitale logboek' - heeft drie doelen, namelijk: plaatsbepaling (wat hebben we vandaag en gisteren gedaan), resultaatsturing (welke richting willen we opgaan) en resultaatmeting (wat hebben we bereikt). Het eerste doel benadrukt het belang van het dagelijks registreren om aan te kunnen tonen wat een werkdag heeft opgeleverd, het tweede doel toont aan dat het bedrijfsinformatiesysteem naast een registratie ook een evaluatie-instrument is. De praktijken maken gebruik van het logboek voor kwaliteitsverbetering en het formuleren van doelstellingen en ambities voor de toekomst. Het derde doel gaat in op het belang van het afleggen van verantwoording aan opdrachtgevers en samenwerkingspartners. Door het logboek zijn de praktijken in staat om hun input (aantallen) en output (proces) resultaten inzichtelijk te maken.

Hoe werkt het? Alle uitvoerende pleinwerkers vullen dagelijks na afloop van een activiteit een digitaal logboek in. In dit logboek houden ze dagelijks bij hoe een activiteit is verlopen, hoeveel kinderen er op het plein zijn geweest, hoe de sfeer was, of er aandachtspunten zijn, etcetera (zie onderstaande voorbeeld). Het logboek is via internet toegankelijk. De medewerkers krijgen toegang door het invullen van hun naam met bijbehorend wachtwoord. Het logboek kan ook worden gebruikt om de pleinactiviteiten vóór te bespreken. Een TOS-medewerker over het logboek:

'Je bepaalt wat je die dag gaat doen op basis van behoeften, afwijkend gedrag dat de laatste tijd vertoond is en op basis van wat de laatste tijd niet goed liep.'

Voorbeeld van digitaal TOS-logboek

4. Locatie / vervolg

4.3.1. Waren er kinderen/jongeren bij aankomst?

Ja Nee

4.3.1.1. Aantal jongens tot 12 jaar

4.3.1.2. Aantal jongens 12-15 jaar

4.3.1.3. Aantal jongens 16 jaar en ouder

4.3.1.4. Aantal meisjes tot 12 jaar

4.3.1.5. Aantal meisjes 12-15 jaar

4.3.1.6. Aantal meisjes 16 jaar en ouder

4.3.2. Locatie

4.3.2.1. Locatie schoon?

Licht vervuild

Vervuiling

4.3.2.2. Wat voor soort vervuiling troffen jullie aan op de locatie?

Anders
Bladeren
Bouwafval
Consumptieafval
Drugafval
Fietswrakken
Glas
Huisraad
Kapotte vuilniszakken
Kartonnen dozen

1. [Medewerker](#)
2. [Datum & tijd](#)
3. [Partners](#)
4. [Locatie](#)
 - [locatie kapot](#)
 - [locatie / vervolg](#)
 - [rondje wijk](#)
5. [Soorten activiteiten](#)
6. [Activiteiten](#)
 - [Stap 1](#)
 - [Stap 2](#)
7. [Vorbereiding](#)
8. [Doelgroepen](#)
9. [Doelen](#)
10. [Aantal kinderen](#)
11. [Gedrag onderling](#)
12. [Gedrag richting TOS](#)
13. [Contact kinderen](#)
14. [Aanwezigheid volwassenen](#)
15. [Contact volwassenen](#)
16. [Sfeer locatie](#)
17. [Samenwerking](#)
18. [Algemeen oordeel](#)

De TOS-baas van Leiden vindt zo'n logboekbespreking aan het eind van de dag de pijler van TOS.

'Aan het einde van de middag, gaan we met z'n drieën evalueren over hoe de dag is verlopen. Eentje maakt hem en vult hem in. Ik heb zelf een lijst die ik elke middag meeneem; een logboek in het klein. We maken hem op toerbeurt en vullen hem elke keer in.'

Gemengde teams

De samenstelling van het team is een belangrijke voorwaarde voor succes. De respondenten geven aan dat het team seksegemengd moet zijn. Een team dat alleen bestaat uit mannen of vrouwen bereikt een beperktere groep. De ervaring is dat vrouwen meisjes aantrekken en

mannen bereiken de jongens gemakkelijker. Ook luisteren de jongens beter naar mannelijke TOS'ers. Iets anders, maar minder vaak genoemd, is rekening te houden met de leeftijd van de medewerkers. De mix naar leeftijd is volgens sommigen belangrijk, omdat jongeren voor oudere medewerkers meer respect tonen. De meesten vinden het ook belangrijk dat het team een afspiegeling is van de wijk. In een gemengde wijk dient een TOS team ook etnisch gemengd van samenstelling te zijn.

Regels en pasjessysteem

Alle locaties kennen de vaste TOS-omgangsregels als niet schelden, nooit geweld gebruiken etc. De jongeren mogen alleen speelgoed lenen als ze zich aan de regels houden. In Schiedam staan de TOS-regels op pasjes. Bovendien hangen de regels daar in de scholen. Naast de vaste regels worden andere regels soms in samenwerking met de kinderen opgesteld. Het pasjessysteem wordt vooral in Schiedam erg belangrijk gevonden. Daar wil men ernaartoe dat door middel van de pasjes inzichtelijk wordt gemaakt welke kinderen waar en op welke dagen zijn. De TOS-baas zegt hierover:

'Ik wil graag een systeem waarbij de pasjes elke keer ingescand kunnen worden. Ik wil de ouders hier ook meer bij betrekken. Het is weer een manier om uit te leggen wat we doen en wie we zijn en wat de meerwaarde van TOS is: opvoeden buiten. Dan hopen we een beter samenwerkingsverband met de ouders te krijgen.'

TOS-terras

Het TOS-terras wordt alleen in Schiedam ingezet. Het TOS-terras houdt in dat er tijdens de activiteiten op een plein een gastvrouw aanwezig is met een terras. Bewoners, passanten en medewerkers van verschillende organisaties kunnen elkaar hier op een ongedwongen manier ontmoeten. De gastvrouw stelt de mensen aan elkaar voor en heeft informatie over de wijk tot haar beschikking.

Pedagogische visie

Volgens de geïnterviewden in de drie praktijken is er niet expliciet sprake van een op papier uitgewerkte pedagogische visie. Toch wordt er in de drie praktijken op herkenbare en vergelijkbare wijze gewerkt. Dit werken wij nader uit in hoofdstuk 5. In Schiedam is men thans volop mee bezig met het uitwerken van de pedagogische visie. De TOS-baas daar vindt dit ook erg belangrijk. Hij benadrukt dat het gaat om een gedeelde aanpak en pedagogische visie met buurtpartners als het jongerenwerk, de scholen en de politie. Het gaat om korte lijntjes en het delen van succes. In de praktijk betekent dit dat de werkers in de frontlinie elkaars mobiele nummer hebben en de professionals elkaar vertrouwen dat ze voor gezamenlijk succes gaan in plaats van 'eigen succes'. Gedragsbeïnvloeding van kinderen en ouders is een gezamenlijke opgave en vraagt om een programma-tische aanpak.

3.5 *Conclusies*

Als we de verschillende TOS-praktijken met elkaar vergelijken, dan vallen een aantal zaken op. Als eerste valt op dat in iedere praktijk het grootste deel van de bereikte kinderen jonger is dan 12 jaar, maar dat in mindere mate toch ook oudere leeftijdsgroepen worden bereikt (vooral in Amsterdam en Leiden). Het aandeel allochtone kinderen is in de verschillende TOS praktijken een stuk hoger dan het aantal autochtone deelnemers. Wat betreft het aantal activiteiten, zien we in de TOS praktijken dat in de maanden juli en augustus (de zomervakantie) minder activiteiten plaatsvonden dan in de andere maanden in 2008. De TOS praktijken verschillen voor wat betreft schaalgrootte (het aantal medewerkers, het aantal locaties waar activiteiten plaatsvinden en het aantal daaraan gekoppelde activiteiten) en het soort activiteiten dat wordt georganiseerd (in Amsterdam en Schiedam wordt in tegenstelling tot Leiden bijvoorbeeld relatief vaak materiaal uitgeleend). Als we kijken naar de personeelsinzet dan zien we een opmerkelijk verschil tussen de drie TOS praktijken. In TOS Schiedam ligt de nadruk meer op de inzet van vaste medewer-

kers dan in Amsterdam en Leiden. In Amsterdam werkt TOS relatief veel met jongerenbijbaantjes en in de praktijk in Leiden werkt men vaker met stagiaires.

In het werken op pleinen is het volgens de ondervraagden belangrijk om te realiseren dat TOS-werkers 'te gast zijn' op een plein. Pleinwerkers hebben niet meer bevoegdheden dan de kinderen, jongeren en ouderen die op de pleinen komen. Voor registratie en evaluatie maken ze gebruik van een logboek dat ze dagelijks invullen. De drie locaties verschillen van mening over de vraag of een plein na verloop van tijd weer kan worden 'teruggeven aan de buurt'.

4. *Bewonersbetrokkenheid*

4.1 *Inleiding*

TOS wil de buurtparticipatie vergroten door het stimuleren van goed en respectvol gedrag. Over de vraag hoe TOS dit realiseert verdiepen we ons in dit hoofdstuk. Hoe stimuleren ze buurtbewoners om naar buiten te gaan? Hoe ondersteunen ze bewoners om zich in te zetten voor een betere buurtsamenleving? En hoe zorgen ze dat kinderen, ouderen of jongeren die nu bewust het buurtplein vermijden hier weer gebruik van gaan maken? In onze analyse maken we gebruik van het EVLS-model, dat is ontwikkeld op basis van de theorie Hirschman (zie paragraaf 2.2). Dit analysemodel gebruiken we om vast te stellen hoe TOS de verschillende groepen bewoners probeert te betrekken bij de buurt. Het gaat hierbij nadrukkelijk om zowel bewoners die op een positieve manier betrokken willen zijn (*voice* en *loyalty*), als om de groep bewoners die niet of op een passieve manier (*silence* en *exit*) bij de buurt betrokken is.

In de onderstaande drie paragrafen gaan we in op de vraag hoe TOS erin slaagt om bewoners te laten participeren in de buurt. We onderscheiden kinderen (4.2), jongeren (4.3) en volwassenen (4.4). We gaan achtereenvolgens in op de vraag hoe TOS inspeelt op de vragen en behoeften van bewoners, of en hoe TOS bijdraagt aan meer sociale contacten en meer vertrouwen in de buurt, of en hoe TOS erin slaagt om bewoners van verschillende leeftijden te bereiken die *niet* mee doen, of zich passief opstellen en of en hoe TOS invloed heeft op de mutatiegraad in de wijk.

4.2 *Bereik onder kinderen*

Zowel ‘buitenkinderen’ als ‘binnenkinderen’ doen mee (voice)

Alle drie de praktijken slagen er goed in om kinderen te bereiken (zie ook hoofdstuk 2, beschrijving van de praktijken). Een groot deel van de kinderen woont in de directe omgeving van TOS-pleinen en neemt soms of vaak deel aan de TOS activiteiten. Door het leveren van maatwerk (zie hoofdstuk 3 en 4) zijn alle drie de praktijken succesvol in het activeren van kinderen om gebruik te maken van de pleinen in de buurt. *‘Kinderen actief maken is belangrijk’*, is een uitspraak die regelmatig terugkomt in de gesprekken. De respondenten geven allereerst aan dat het van groot belang is dat je als werker weet wat de kinderen leuk vinden. Een belangrijke tweede eigenschap en één van de succesfactoren van TOS (volgens de respondenten), is dat de medewerkers flexibel zijn en inspelen op de vraag van de kinderen. Dit kan per dag en per plein verschillen. TOS-medewerkers luisteren naar de kinderen die op dat moment aanwezig zijn.

‘Je kan van te voren van plan zijn om te gaan voetballen, dat aan kinderen vertellen, maar als later blijkt dat de meeste kinderen hier geen zin in hebben, dan moet je toch iets anders gaan verzinnen.’

Ten derde is het van belang dat de kinderen weten wat ze aan TOS hebben. *‘Ze moeten ons kunnen vertrouwen’*, zo stelt een medewerker. Daarbij doelt hij op het aanwezig zijn op de pleinen op vaste dagen.

‘Het moet voor kinderen vanzelfsprekend worden dat wij er bijvoorbeeld ieder woensdag van 13 uur tot 18 uur zijn. Kinderen en ouders weten dan wat ze aan ons hebben.’

De medewerkers vertellen ons dat veel kinderen die ze bereiken van hun ouders alleen buiten mogen spelen als TOS er is. Alleen dan is het volgens de ouders veilig genoeg voor hun kind om samen met andere buurtkinderen te spelen. Veel kinderen moeten weer naar

binnen als TOS weggaat, begeleiding is een voorwaarde. Als ouders niet weten wanneer TOS er is, houden ze hun kind binnen. Een TOS-baas benadrukt verder dat het belangrijk is om de kinderen niet te veel te beloven, dat kan voor teleurstelling zorgen. *‘Als je zegt dat je de volgende keer skates meeneemt en het regent dan of personeel is ziek, dan zit zo’n kind te wachten.’* Een ander punt is dat je van tevoren niet altijd kunt bepalen wat je gaat doen op het plein.

De drie praktijken bereiken twee verschillende groepen kinderen. De ene groep bestaat uit *‘buitenkinderen’* die ook zonder TOS op straat zouden zijn. De andere groep zijn *‘binnenkinderen’*, die zonder TOS door hun ouders binnen worden gehouden en niet buiten zouden spelen. De *buitenkinderen* zijn tussen de 4 en de 14 jaar. Ze behoren niet altijd tot overlastgevende groepen, maar hangen wel rond in de wijk. Het zijn kinderen die veel van hun vrije tijd doorbrengen in de openbare ruimte in hun buurt. Een medewerker uit Amsterdam vertelt:

‘Onze buurten kennen veel armoede, kleine huizen, de voedselbank is nadrukkelijk aanwezig. Er staan veel gehorige portiekwoningen waar vaak oudere mensen beneden wonen en gezinnen één hoog. Dit zorgt voor overlast. De huizen zijn klein, deze kinderen moeten dus wel buitenspelen want binnen is geen ruimte. Ze gaan rondhangen en zich vervelen.’

De groep *binnenkinderen* bestaat voor een belangrijk deel uit meisjes en voor een kleiner deel ook uit jongens. Meisjes vinden het veiliger in de buitenruimte of worden juist door hun ouders binnengehouden door gevoelens van onveiligheid. Voor sommige ouders geldt dat ze hun dochters liever binnen houden om contact met jongens te voorkomen. Wat betreft de jongens is de overtuiging bij respondenten dat het dan vaak gaat om jongens die liever binnen spelen, bijvoorbeeld achter de computer zitten of gamen, dan buiten spelen. Jongens zijn oververtegenwoordigd in de openbare ruimte. Dit is er mede de oorzaak van dat meisjes zich minder snel op hun gemak voelen. TOS zet zich om een aantal redenen bewust in om meisjes buiten te laten spelen. Ten eerste hebben zij net zoveel recht om buiten te

spelen als de jongens, het is dus zaak dat zowel jongens als meisjes leren om samen te spelen en gezamenlijk gebruik te maken van de openbare ruimte. Ten tweede zorgt de deelname van meisjes voor een gemoedelijkere sfeer op het plein. Een medewerker: *‘Als er jongens én meisjes zijn is het rustiger en gezelliger dan wanneer er alleen maar jongens zijn.’* Een derde argument is dat het voor de toekomst van belang is dat ook de meisjes zich verbonden en betrokken voelen bij de buurt. Hun loyaliteit neemt toe naarmate ze meer participeren in de buurt. Tot slot biedt het bereiken van meisjes TOS-medewerkers de kans om in contact te komen met hun ouders.

Het is overduidelijk dat het geen vanzelfsprekendheid is dat buurtkinderen mee doen met activiteiten. Niet ieder kind is gemakkelijk te bereiken. Geduld en doorzettingsvermogen van de medewerker is hiervoor van belang. Een medewerker verwoordt het mooi: *‘Soms duurt het jaren voor je een kind bereikt...maar het lukt me wel.’* De ervaring is dat als TOS er in slaagt om een paar meiden te bereiken andere vanzelf volgen. De samenstelling van de kinderen en de aantallen wisselen per dag.

De brede school ontwikkeling biedt TOS extra kansen. Doordat TOS gevraagd wordt door brede scholen om activiteiten tijdens en naschool te organiseren (onder andere in kader van verlengd dagarrangement) leren veel kinderen TOS kennen. Dit werkt voor kinderen drempelverlagend om na schooltijd ook aan TOS activiteiten deel te nemen. Ook ouders ervaren dit als een natuurlijke overgang van spelen onder schooltijd, naar onder begeleiding spelen in de vrije tijd.

Kinderen blijven buiten (Loyalty)

Zoals aangegeven in de vorige paragrafen geldt voor alle onderzochte praktijken dat TOS zowel *buitenkinderen* als *binnenkinderen* bereikt en ze door middel van verschillende soorten activiteiten (sport, spel, drama, muziek, uitstapjes etc) met elkaar in contact brengt (zie ook hoofdstuk 4). Groepsprocessen worden gestimuleerd en vormen van sociale uitsluiting (kinderen die niet mee mogen spelen met andere kinderen) worden zoveel mogelijk de kop ingedrukt. Samspelen is het credo. De sociale contacten tussen kinderen nemen hierdoor toe. Of dit ook leidt tot meer betrokkenheid met de buurt

is een vraag waar we niet direct antwoord op kunnen geven. Als meer betrokkenheid zich zou moeten uiten in meer spelende en sportende kinderen op straat *ook als TOS er niet is*, komen we bedrogen uit. Uit de interviews blijkt dat veel kinderen als TOS weg is direct naar huis moeten. Daarbij moet opgemerkt worden dat dit voor een deel goed te verklaren is. TOS is namelijk vaak tot 18 uur, of tot het donker is. Veel kinderen gaan dan naar huis om te eten. *'Ik stuur ook vaak kinderen naar huis als we klaar zijn. Dan is het mooi geweest, ouders willen dat ook graag.'*, legt een medewerker uit Amsterdam uit. Maar dit geldt niet voor ieder plein en niet voor elke dag. De respondenten uit alle praktijken geven aan dat veel kinderen ook weggaan als TOS eerder op de dag stopt met een activiteit, bijvoorbeeld als ze naar een ander plein gaan. Dit geldt zowel voor *buitenkinderen* als voor *binnenkinderen*. De eerste groep gaat niet persé naar huis, maar zoekt een andere plek in de buurt om buiten te spelen. De *binnenkinderen* gaan vaak wel huiswaarts. In positieve zin kunnen we wel stellen dat TOS er in slaagt de betrokkenheid van kinderen in de buurt te vergroten als TOS er is. Een beperkte groep maakt door TOS ook buiten de TOS-activiteiten om meer gebruik van de openbare ruimte. In Schiedam zijn ze ervan overtuigd dat dit op de langere termijn wel tot de mogelijkheden behoort. Ze spreken over 'het teruggeven van het plein aan de buurt' (zie hoofdstuk 3).

Aandacht voor de kinderen die er niet zijn (silence)

Een groep kinderen die sterk is ondervertegenwoordigd bij activiteiten zijn de autochtone kinderen in de buurt. Uit de logboekgegevens blijkt dat in alle drie de TOS-praktijken meer dan 70% van de kinderen allochtoon is. Dit is niet verassend, aangezien TOS veelal werkt in buurten waar veel bewoners van buitenlandse afkomst wonen. Toch is het percentage autochtone kinderen dat deelneemt aan TOS lager dan verwacht mag worden uit de bevolkingssamenstelling in de wijk. Als verklaring geven respondenten dat allochtone bewoners de openbare ruimte meer beschouwen als een verlengstuk van hun huiskamer. Autochtonen kinderen zouden meer aan georganiseerde vormen van vrijetijdsbesteding doen. In geen van de praktijken is aangegeven dat TOS zich extra inzet om deze groep kinderen te bereiken.

Ik doe niet (meer) mee (exit)

TOS slaagt er niet in om alle kinderen in de wijk te bereiken. We hebben wel reeds geconstateerd dat TOS succesvol is in het bereiken van een groep *binnenkinderen*. Dit neemt niet weg dat er een groep kinderen blijft die ondanks dat TOS er is, niet buiten willen of mogen spelen van hun ouders. Autochtone kinderen zijn bijvoorbeeld ondervertegenwoordigd. TOS besteedt wel aandacht aan het bereiken van kinderen die nu 'niet mee doen', maar slaagt hier niet volledig in.

Waar TOS ook apart aandacht aan besteedt, zijn kinderen die een tijdje niet op de pleinen zijn geweest. De medewerkers en vrijwilligers kennen zo goed als alle kinderen, de meeste ook bij naam. Ze doen navraag bij vrienden of familie: '*Als we iemand missen vragen we aan hun vriendjes, een broer of een zus waar ze zijn.*', zo zegt een medewerker uit Leiden. Ook spreken ze de kinderen op straat aan. 'He, waar was gisteren. Waarom doe je niet meer mee?' In Schiedam wordt gewerkt met een pasjessysteem. Hierdoor beschikken ze over de adresgegevens en mailadressen van de kinderen. Het is onderdeel van hun aanpak om kinderen die een tijdje niet zijn geweest een mail te sturen of bij ze langs te gaan. '*Als ze niet meer komen, sturen we ze een mailtje of we gaan langs de deur of naar school.*'

4.3 *Bereik onder jongeren*

Vooraf buitenjongeren doen mee (voice)

TOS bereikt relatief weinig jongeren. Uit het logboek blijkt dat gemiddeld tussen de 10% en 25% van de deelnemers tussen de 12 en de 15 jaar is. De groep ouder dan 15 jaar is zeer laag. Jongeren doen minder met de reguliere activiteiten mee. De jongeren die wel mee doen zijn hoofdzakelijk tussen de 12 en de 15 jaar. Een groot deel van deze jongeren doet mee met de reguliere activiteiten van TOS. Net als bij de kinderen bestaat deze groep uit *buitenjongeren* en *binnenjongeren*. De eerste groep zijn jongeren die veel buiten zijn en ook zonder TOS buiten zouden zijn geweest. Het voornaamste doel

van TOS met deze jongeren is dat ze zich als TOS er is op zo'n manier gedragen dat de kinderen en bewoners geen last van ze hebben. Een medewerker uit Amsterdam legt uit:

'Ik vraag aan ze om ergens anders hun jointje op te steken of niet in de weg te staan als de kinderen aan het spelen zijn. Meestal luisteren ze wel hoor.'

Voor alle praktijken geldt dat ze jongeren niet wegsturen. Soms gaan jongeren uit zichzelf weg. Met betrekking tot overlastgevende jongeren heeft TOS een belangrijke signaalfunctie. In het wijkoverleg wordt beslist welke stappen er genomen moeten worden. Hier ligt meestal een taak voor het jongerenwerk en de wijkagent. De groep *binnenjongeren* zijn jongeren die incidenteel buiten sporten of spelen en door TOS worden verleid om deel te nemen aan de georganiseerde activiteiten. Uit de interviews blijkt dat TOS er vooral in slaagt de *buitenjongeren* te bereiken en in mindere mate de *binnenjongeren*. Waar TOS er wel in slaagt om kinderen die binnenzitten naar buiten te halen, lukt ze dit veel minder goed bij de groep 'pubers'. De groep *binnenjongeren* bestaat voor een groot gedeelte uit voormalige *binnen-* en *buitenkinderen*. De respondenten uit alle drie de praktijken vertellen ons namelijk dat naarmate kinderen ouder worden, vaak als ze naar het voortgezet onderwijs gaan, ze steeds minder vaak buiten komen. Dit geldt in nog sterkere mate voor meisjes dan voor jongens.

TOS bereikt jongeren onder andere door ze te stimuleren om ook vooral zelf activiteiten op de pleinen te leiden en te organiseren. Jongeren zijn op die manier een voorbeeld voor anderen. Jongere kinderen helpen bij het opknappen van de buurt in ruil voor een uitstapje. Als ze ouder worden komen ze in aanmerking voor een zakgeldbaantje, waarbij ze af en toe als assistent meehelpen bij bijvoorbeeld een buurtfeest. Tot slot wordt een aantal van hen gevraagd om tegen betaling bij TOS te komen werken: de 'jongerenbijbaantjes'. De TOS-praktijk in Amsterdam draait voor een belangrijk deel op de inzet van de jongeren die tegen betaling in hun eigen buurt werken. We hebben een aantal jongeren in Amsterdam geïnterviewd.

Wat opvalt is het enthousiasme waarmee ze over hun werk praten. Een jongere vertelt ons:

'Ik wilde graag bij TOS werken. Vroeger speelde ik er ook. Kinderen zijn altijd open en willen plezier maken. Ik vind het belangrijk dat ze zich veilig voelen en op het plein durven te spelen, ook als er grotere kinderen zijn.'

In Amsterdam Noord werken ze met vijftientig jongerenbijbanen. Deze jongeren zijn zowel jongens als meisjes, en zeer divers naar etnische herkomst.

Jongeren zijn betrokken bij de buurt (loyalty)

De jongeren die TOS bereikt zijn voor een groot deel ook zogenaamd *betrokken-jongeren*. Dit zijn jongeren die als kind bij TOS hebben gespeeld. Ze kennen de medewerkers en weten hoe ze zich horen te gedragen: ze zijn bekend met de TOS-regels. Deze groep jongeren komt onregelmatig naar de pleinen. De medewerkers spreken ze bewust aan en proberen ze over te halen om mee te doen met de activiteiten. Een deel van de *betrokken-jongeren* worden gerekruteerd om als vrijwilliger mee te helpen bij de organisatie of de uitvoering van activiteiten. Een aantal jongeren werkt voor een financiële vergoeding (zakgeld of jongerenbijbaan) bij TOS. De jongeren die TOS op deze manier bereikt zijn op een intensieve manier bij de organisatie betrokken en hebben door hun verantwoordelijkheid bij de activiteiten intensief contact met andere jongeren uit de buurt - op dat moment hun collegae -, kinderen die aan de activiteiten deelnemen en ouders die meehelpen of komen kijken.

Samenvattend kunnen we stellen dat TOS erin slaagt de sociale binding bij een beperkte groep jongeren - de *betrokken-jongeren* die vrijwillig of betaald bij TOS werken - te vergroten. De vraag of deze jongeren ook meer betrokken zijn bij de buurt kan positief worden beantwoord. Ondanks het feit dat een aantal jongeren het werk bij TOS tegen een beloning doet, tonen ze door hun werkzaamheden meer betrokkenheid bij de buurt en hebben ze een voorbeeldfunctie voor andere kinderen.

‘Deze jongeren kennen de buurt, de kinderen en hun ouders. Ze weten wat er speelt. Dat is enorm belangrijk. Dat ze er iets mee verdienen is natuurlijk mooi meegenomen.’, zo zegt de TOS-baas uit Amsterdam

Het werken met betrokken jongeren uit de buurt heeft veel voordelen, zo laat de praktijk van TOS zien. Een belangrijk voordeel is dat jongeren de buurt goed kennen. Ze zijn in TOS termen het ‘goud van de straat’. Mede daardoor zijn ze goed in staat om kinderen uit de buurt te betrekken bij de activiteiten. Een jongere legt uit:

‘Ik ken de straten in de wijk uit mijn hoofd, ik was een straatjongen. Ik weet daarom waar de kinderen te vinden zijn, wat ze doen, wat ze willen, en wat er leeft. Ik wist daarom al hoe ik kinderen moet aanspreken, zodat ze positief reageren. Dat doe ik gewoon, ik stap op ze af.’

Bij de selectie van jongeren zoeken ze naar jongeren die bewust een voorbeeld willen zijn voor andere kinderen. In de praktijk komt dit neer op niet roken, op tijd komen, netjes praten en je netjes gedragen. De TOS-baas benadrukt dat het gedrag van de jongeren ook na de activiteiten, dus in de vrije tijd, goed moet zijn. *‘Ook dan mogen ze zich niet misdragen.’* De jongeren houden zich hier ook aan. Een jongere benadrukt:

‘Ja dat weet ik, ik gooi nu bijvoorbeeld dingen altijd in de prullenbak. Kinderen nemen dingen van me aan, doen me na omdat ik ze ken en ik in de buurt woon.’

Een andere belangrijke voorwaarde is dat de jongeren een studie moeten volgen of een studie moeten hebben afgerond. Dit is van belang, omdat het werken bij TOS geen reden mag zijn om een studie af te breken of om niet aan een studie te beginnen. Spijbelen op school of slechte cijfers kan een reden zijn om tijdelijk niet meer op de pleinen te mogen werken.

Binnenjongeren buiten het blikveld van TOS (silence)

De TOS praktijken hebben geen apart beleid om jongeren die geen gebruik maken van de openbare ruimte (*binnenjongeren*) te verleiden om naar buiten te komen. Uit de vorige paragrafen blijkt al dat TOS vooral *buitenjongeren* en *betrokken-jongeren* bereikt. Voor zowel allochtone als autochtone jongeren (b)lijkt de openbare ruimte in de buurt niet de meest voor de hand liggende plek te zijn om hun vrije tijd door te brengen.

Ik doe niet meer mee (exit)

TOS blijft aandacht geven aan kinderen die niet meer naar buiten komen. Veel kinderen die de puberteit ingaan, keren namelijk de openbare ruimte 'de rug' toe. Respondenten geven aan dat kinderen die toen ze 'jong waren' nog veelvuldig deelnamen aan TOS activiteiten, bij het verlaten van de basisschool niet meer naar buiten komen. Dit geldt in sterkere mate voor meisjes dan voor jongens. Een medewerkster '*Dat is altijd jammer. Maar ik blijf de meiden aanspreken. Vaak komen ze naar me toe om even bij te kletsen.*' Voor jongens geldt dat ze op een andere manier gebruik maken van de openbare ruimte. Volgens een medewerker uit Amsterdam hebben ze meer behoefte om anoniem te zijn. '*Ze gaan wat vaker in groepjes op andere plekken staan, in een andere wijk of op pleinen waar wij niet zijn.*'

4.4 Bereik onder ouders en volwassenen

Iedere volwassene is er één (voice)

Volwassen bewoners betrekken, of preciezer gezegd de ouders van de kinderen die op de pleinen spelen betrekken bij activiteiten, is lastig. De drie TOS-bazen hebben deels andere ideeën over het belang en het nut van het stimuleren van participatie van deze groep volwassen buurtbewoners. De TOS-baas uit Leiden is hier uitgesproken over. Voor haar is het stimuleren van ouders om mee te helpen bij activiteiten geen doel op zich. Natuurlijk zijn ouders welkom, en juicht ze het toe als ouders zich vrijwillig inzetten voor de buurt. '*Maar ik*

ga niks afdwingen, het is geen hoger doel voor mij.' Betrokkenheid meet zij af aan de mate waarin bewoners en ouders de medewerkers herkennen op straat. Ook vindt zij het belangrijk dat er thuis over de activiteiten van TOS wordt gepraat. Een medewerker uit Leiden maakt er echter wel werk van om een groep oudere bewoners bij de uitvoering van TOS-activiteiten te betrekken. Een van haar doelen is om op de Van Eedenlaan een aantal ouders over te halen om daar toezicht te houden onder begeleiding van een TOS-medewerker. *'Als ons dat lukt kunnen andere TOS'ers op een ander plein gaan werken.'*

Voor de TOS-bazen uit Amsterdam en Schiedam is het betrekken van ouders wel een doel op zich. Al is dit, volgens de TOS-baas uit Amsterdam altijd moeilijk om te realiseren.

'Het is heel lastig om ze structureel erbij te betrekken. We proberen dit wel altijd, maar slagen daar maar mondjesmaat in. We moeten niet overschatten wat we hierin betekenen.'

Voor kleine en kortdurende klussen zijn ouders wel bereid, maar *'drie zaterdagen achter elkaar is echt te veel gevraagd'*, aldus een medewerker. Hier ligt voor TOS Amsterdam wel een uitdaging. In de toekomst willen ze hier namelijk beter in slagen. Voor alle praktijken geldt dat bij grotere activiteiten en manifestaties op het plein, zoals een groot buurtfeest, het gemakkelijk lukt om bewoners incidenteel te laten helpen. Sommige ouders zijn dan zelf niet eens aanwezig maar bakken wel koekjes of taart. Ouderbetrokkenheid organiseren maakt onderdeel uit van het bewustwordingsproces dat de opvoeding niet ophoudt bij de voordeur. Het gaat er volgens de TOS-werkers in Amsterdam om dat ouders begrijpen dat ze ook verantwoordelijk zijn voor het gedrag van hun kinderen op straat. Veel ouders zien dat niet zo, volgens deze ouders is het gedrag van hun kinderen op straat de verantwoordelijkheid van professionals als TOS, de wijkagente of de docent van de basisschool. Dit merken ze aan het gedrag van de kinderen. Sommige kinderen hebben ook het gevoel te worden 'buiten gezet' als TOS er is.

‘Het is aan ons om ouders te overtuigen dat dit niet de achterliggende gedachte van TOS is. Dat is soms wel moeilijk.’, zo zegt een medewerker uit Amsterdam.

De TOS-praktijk in Scheidam heeft goede ervaringen met het betrekken van bewoners en ouders uit de wijk. Ze hebben daar verschillende methoden voor ontwikkeld. Het opstellen van gedragsregels voor het plein is één werkvorm waarmee ze ouders uit de wijk bereiken. Met ouders gaan ze om de tafel zitten om uit te leggen wat er goed en fout gaat op het plein. Vervolgens worden er met de ouders pleinregels opgesteld. De TOS-baas merkt daarbij op dat pleinregels geen gedragsregels moeten zijn. Een voorbeeld van een gedragsregel is: tieners mogen niet voetballen na tien uur.

‘Dat is altijd het eerste wat bewoners roepen. Maar dat werkt niet. Wat ga je doen als ze toch na tien uur voetballen? Mogen bewoners dan boos worden op deze jongeren?’

Een goed voorbeeld is volgens hem: geen rotzooi op het plein. Belangrijk voor het betrekken van ouders is te onderkennen dat je geen monopolie hebt in de wijk. Samenwerking en afstemming met andere buurtorganisaties is van groot belang. TOS maakt onderdeel uit van het buurtnetwerk waarin de politie, corporaties, opbouwwerk, scholen en wijkbeheer zitten. Gezamenlijk zijn ze verantwoordelijk voor het verbeteren van de buurtsamenleving. Het betrekken van bewoners bij activiteiten wordt niet alleen gedaan door de TOS-medewerker, maar gebeurt in samenwerking met collega’s in het buurtnetwerk. Scholen en het opbouwwerk vervullen vaak een belangrijke rol in het mobiliseren van buurtbewoners en ouders. *‘We bedenken met elkaar het plan. Iedereen vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid.’* Een andere methode komt dagelijks terug in de TOS-praktijk, dat is het van het begin af aan betrekken van bewoners. Bij iedere activiteit, bij ieder nieuw initiatief, bij ieder probleem wat je wilt oplossen (bijvoorbeeld het opruimen van zwerfvuil in de wijk, of voor het leveren van stroom voor een activiteit) roep je de hulp in van iemand uit de buurt.

‘Dit is een proces dat spelenderwijs gaat. Stapje voor stapje, maar je moet hier wel consequent aandacht voor hebben. Wijkbewoners moet je verleiden en nieuwsgierig maken.’

Wat er in ieder praktijk gebeurt, is dat ouders vooral worden benaderd als iets is voorgevallen. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld een vechtpartij tussen twee kinderen. De TOS-medewerkers geven aan dat er in zo’n situatie regelmatig contact wordt gezocht met de ouders. Als een kind erg lastig is op een plein, misschien zelfs gedragsproblemen heeft, wordt ook vaak contact opgenomen met een van de ouders. De TOS-baas in Leiden vertelt dat zij op huisbezoek is gegaan nadat een jongen de banden had laten leeglopen van de TOS-wagen.

‘Ik ga dan langs omdat ik vind dat hij zich netjes hoort te gedragen. Wat ik belangrijk vind is dat je dingen met de ouders deelt.’

Het gaat de TOS-baas om het delen van de verantwoordelijkheid met de ouders van het kind.

De buurt deugt gewoon niet (voice)

Er zijn ook bewoners die vooral op een negatieve manier over de buurt praten. In hun ogen deugt de buurt niet. De initiatieven die georganiseerd worden om de buurt leefbaarder en gezelliger te maken, hebben volgens deze bewoners weinig kans van slagen. Hoe bereikt TOS deze groep ouders?

Kinderen praten hun ouders na. Ouders die negatief zijn over de buurt beïnvloeden hun kinderen. De medewerkers zijn zich hier bewust van. Via de ouders bereik je de kinderen, of anders gezegd: als je de ouders kan overtuigen dat het plein wel betrouwbaar is en dat het belangrijk is dat ouders zich inzetten voor de buurt, dan komen de kinderen vanzelf. De praktijken hanteren alle drie dezelfde regel, namelijk: als de medewerkers te maken hebben met een bewoner die zeer negatief is over de buurt of over TOS, dan wordt dit gecommuniceerd met de TOS-baas. Vervolgens onderneemt de TOS-baas actie. De TOS-baas uit Schiedam legt uit:

‘Soms is er een bewoner die TOS helemaal niks vindt. Pas had ik er weer zo één op een plein. Ze hebben vaak de hoop al opgegeven dat het ooit nog goed komt met hun buurt. Ik ga dan langs en vraag ze om gewoon te kijken als TOS er is en op te schrijven wat ze zien. Van mij mogen ze ook alleen maar het aantal kinderen en bewoners tellen. Ik ga weer langs en vraag wat ze gezien hebben. Ik neem ze serieus en laat ze zien wat we doen op de pleinen.’

Uit dit voorbeeld wordt duidelijk dat deze bewoners individueel worden benaderd. De TOS-baas neemt de bewoner serieus en zoekt de dialoog. In ons gesprek benadrukt hij dat bewoners ‘die in opstand komen’ op hun manier betrokken zijn bij de buurt. Hier ligt een kans. *‘Als je hun bij de buurt weet te betrekken, heb je er misschien wel weer een actieve bewoner bij.’*, aldus de TOS-baas. Vergelijkbare verhalen hebben we behoord in Leiden en Amsterdam. Een andere manier waarop TOS-bazen actie ondernemen is door het te melden in het wijkoverleg. Soms pakken partners in de wijk het signaal op en wordt de bewoner niet door TOS benaderd, maar door medewerkers van het opbouwwerk of de wijkagent.

Volwassenen laten veel aan TOS over (loyalty)

Alle praktijken geven aan dat ouders en andere volwassen buurtbewoners zich moeilijk laten verleiden om actief deel te nemen aan activiteiten, hoogstens zijn ze bereid om incidenteel ‘de handen uit de mouwen’ te steken. Structurele betrokkenheid is uitzondering op de regel. TOS draagt daarom beperkt bij aan meer sociale contacten tussen volwassen buurtbewoners.

Volwassenen persoonlijk aanspreken (silence)

We hebben al geconstateerd dat het werven van volwassen buurtbewoners lastig is en slechts met veel inspanning lukt. Iedere volwassen bewoner, of ouder van een kind die op een of andere manier mee wilt doen met TOS, is winst. In die zin behoort iedere oudere bewoner in principe tot de groep bewoners ‘die niet mee doet’. Uit de interviews komt het beeld naar voren dat TOS hoofdzakelijk inzet pleegt op het betrekken van ouders van kinderen die bij TOS spelen. Als kinderen

zich misdragen, of als ouders komen kijken naar hun kinderen spreken medewerkers bewust ouders aan. *'Ik maak altijd een praatje. Vertel daarbij hoe hun kind zich op het plein gedraagt.'*, zo zegt een medewerker uit Schiedam. Andere buurtbewoners staan minder op hun netvlies.

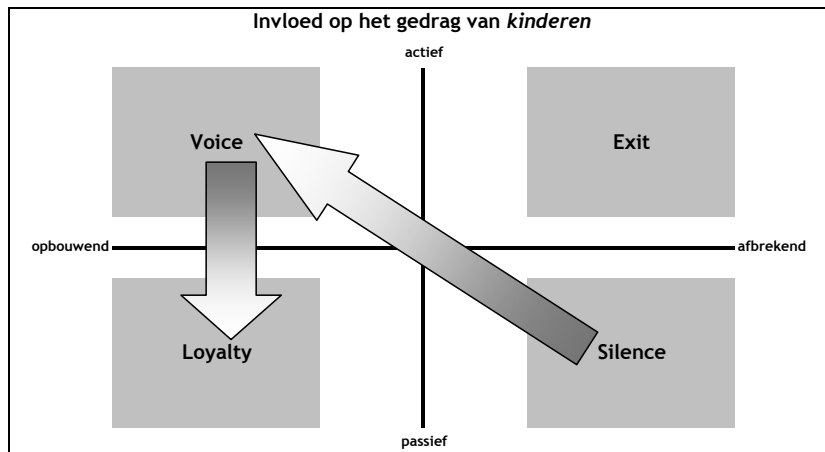
Wij doen niet mee! (exit)

Bewoners die bewust naar een andere wijk verhuizen kiezen er heel letterlijk voor om niet meer mee te doen. We zijn in dit onderzoek geen voorbeelden tegengekomen dat TOS het verhuisgedrag van bewoners *direct* beïnvloedt. Uit de interviews komt ook niet naar voren dat de medewerkers expliciet aandacht besteden aan het tegengaan van mutaties in de wijk. Bewoners die naar een andere wijk verhuizen worden niet op een actieve of methodische manier door TOS benaderd. Mocht TOS hier al invloed op hebben, dan is dat niet op een *directe*, maar op een *indirecte* manier: door TOS wordt de buurt veiliger en kindvriendelijker waardoor minder bewoners geneigd zijn naar een andere wijk te verhuizen. Binnen de sociale ontwikkelingsstrategie van CtC is mutatiegraad één van de risicofactoren. Mogelijk dat in vervolgonderzoek hier meer nadrukkelijk op in zou moeten worden gegaan. Een interessante insteek zou zijn of er een positief verband is tussen de aanwezigheid van een TOS-praktijk in een wijk en de mutatiegraad: is het mogelijk dat door de aanwezigheid van TOS de mutatiegraad daalt?

4.5 *Conclusie*

In het volgende model is grafisch weergegeven dat TOS succesvol is in het bereiken van kinderen. TOS slaagt er in om kinderen die 'niet mee doen' (silence) te verleiden om naar buiten te komen en hun mening tijdens activiteiten te geven (voice). Door hun langdurige betrokkenheid bij TOS-activiteiten neemt de loyaliteit van deze kinderen toe, met als gevolg dat ze nu en in toekomst veel eerder geneigd zijn om een positieve bijdrage te leveren aan de buurt. TOS slaagt er echter niet in om alle kinderen te bereiken. Een groep kinderen die

EVLS-model toegepast op kinderen

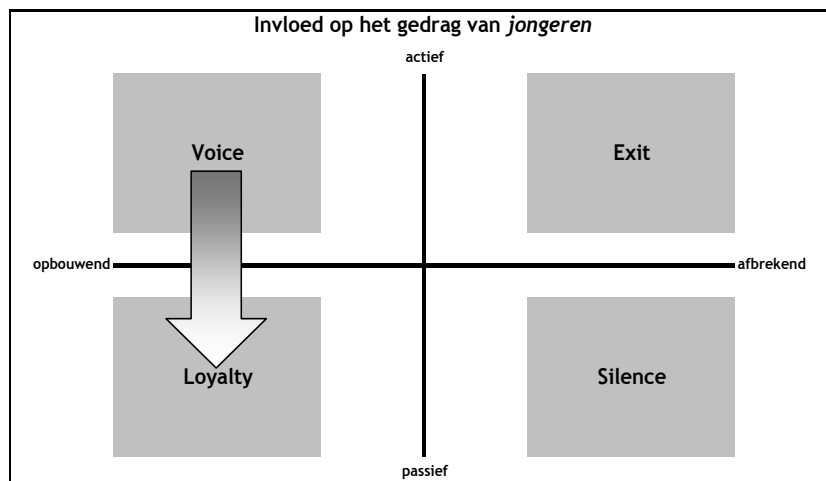

sterk is ondervertegenwoordigd bij activiteiten zijn de autochtone kinderen in de buurt. Uit de logboekgegevens blijkt dat in alle drie de TOS-praktijken meer dan 70% van de kinderen allochtoon is. TOS besteedt wel aandacht aan het bereiken van kinderen die nu 'niet mee doen', maar slaagt hier niet volledig in. Waar TOS ook apart aandacht aan besteedt zijn kinderen die een tijdje niet op de pleinen zijn geweest. Medewerkers doen dan navraag bij vrienden of familie.

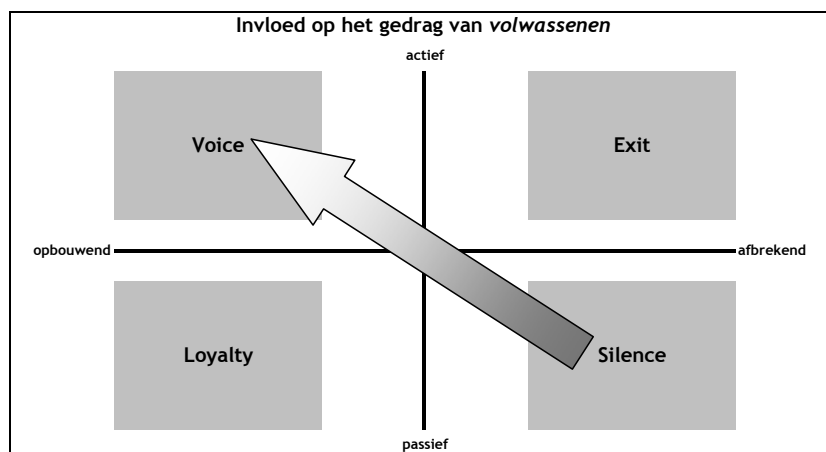
De praktijken bereiken twee verschillende groepen kinderen. De ene groep bestaat uit '*buitenkinderen*' die ook zonder TOS op straat zouden zijn. De andere groep bestaat uit '*binnenkinderen*', die zonder TOS door hun ouders binnen worden gehouden en niet buiten zouden spelen. De *buitenkinderen* zijn tussen de 4 en de 14 jaar. Ze behoren niet altijd tot overlastgevende groepen, maar hangen wel rond in de wijk. De groep *binnenkinderen* bestaat voor een belangrijk deel uit meisjes en voor een kleiner deel ook uit jongens. TOS bereikt beide groepen en brengt ze door middel van verschillende soorten activiteiten (sport, spel, drama, muziek, uitstapjes, etc.) met elkaar in contact. Groepsprocessen worden gestimuleerd en vormen van sociale uitsluiting (kinderen die niet mee mogen spelen met andere

kinderen) worden zoveel mogelijk de kop ingedrukt. Samenspelen is het credo, de sociale contacten tussen kinderen nemen hierdoor toe. Of dit ook leidt tot meer betrokkenheid met de buurt is een vraag waar we niet direct antwoord op kunnen geven. Als meer betrokkenheid zich zou moeten uiten in meer spelende en sportende kinderen op straat *ook als TOS er niet is*, komen we bedrogen uit. Uit de interviews blijkt dat veel kinderen als TOS weg is ook naar huis moeten.

Uit het EVLS-model blijkt dat TOS hoofdzakelijk jongeren bereikt die op een of andere manier al gebruik maken van de openbare ruimte in de buurt en/of meedoen met buurtactiviteiten. TOS weet een goede band met deze jongeren op te bouwen, hetgeen een positief effect heeft op de loyaliteit van deze groep jongeren. Ze leveren daardoor een belangrijke positieve bijdrage aan de buurt en vervullen een voorbeeldfunctie voor andere kinderen en jongeren. We kunnen concluderen dat TOS relatief weinig (in vergelijking met het aantal kinderen) jongeren bereikt. TOS blijkt vooral succesvol in het bereiken van *buitenjongeren*. De groep *binnenjongeren* bestaat voor een groot gedeelte uit voormalige *binnen-* en *buitenkinderen*. De respondenten vertellen ons dat naarmate kinderen ouder worden, vaak ook als ze naar het voortgezet onderwijs gaan, ze steeds minder vaak buiten komen. Dit geldt in nog sterkere mate voor meisjes dan voor jongens.

TOS bereikt jongeren onder andere door ze te stimuleren om ook vooral zelf activiteiten op de pleinen te leiden en te organiseren. Jongere kinderen helpen bij het opknappen van de buurt in ruil voor een uitstapje. Als ze ouder worden komen ze in aanmerking voor een zakgeldbaantje, waarbij ze af en toe als assistent meehelpen bij bijvoorbeeld een buurtfeest. Tot slot wordt een aantal van hen gevraagd om tegen betaling bij TOS te komen werken: de ‘jongerenbijbaantjes’. Omdat TOS rekruteert onder buurtjongeren zijn veel jongeren die vrijwillig of tegen een kleine vergoeding voor TOS werken zogenaamde *betrokken jongeren*. Dit zijn jongeren die als kind bij TOS hebben gespeeld. Ze kennen de medewerkers en weten hoe ze zich horen te gedragen: ze zijn bekend met de TOS-regels. Het werken met betrokken jongeren uit de buurt heeft veel voordelen, zo laat de praktijk van TOS zien. Ze kennen de buurt goed en zijn mede daardoor goed in staat om kinderen uit de buurt te betrekken bij de activiteiten.

Als we het EVLS-model toepassen op volwassenen blijkt dat TOS vooral succesvol is in het verleiden van buurtbewoners om in plaats van *helemaal niks, iets* te gaan doen in de buurt. Alle praktijken geven aan dat ouders en andere volwassen buurtbewoners zich moeilijk laat verleiden om actief deel te nemen aan activiteiten, ze

zijn hoogstens bereid om incidenteel ‘de handen uit de mouwen’ te steken. Structurele betrokkenheid is uitzondering op de regel. TOS draagt daarom beperkt bij aan meer sociale contacten tussen volwassen buurtbewoners. Hun betrokkenheid bij de buurt uit zich vooral in het hebben van vertrouwen in TOS: als TOS er is mogen hun kinderen wel buiten spelen.

Voor TOS is iedere volwassen bewoner er één. Uit de interviews komt het beeld naar voren dat TOS hoofdzakelijk probeert om ouders van kinderen die bij TOS spelen te betrekken. Als kinderen zich misdragen, of als ouders komen kijken naar hun kinderen, spreken medewerkers bewust ouders aan. Bewoners die bewust naar een andere wijk verhuizen kiezen heel letterlijk om niet meer mee te doen. Uit de interviews komt niet naar voren dat de medewerkers expliciet aandacht besteden aan het tegengaan van mutaties in de wijk. Mocht TOS hier al invloed op hebben dan is dat niet op een *directe*, maar op een *indirecte* manier: door TOS wordt de buurt veiliger en kindvriendelijker waardoor minder bewoners geneigd zijn naar een andere wijk te verhuizen.

Voor TOS is het betrekken van ouders een belangrijk doel. Ouderbetrokkenheid organiseren maakt onderdeel uit van een bewustwordingsproces dat de opvoeding niet ophoudt bij de voordeur. Het gaat er volgens TOS om dat ouders begrijpen dat ze ook verantwoordelijk zijn voor het gedrag van hun kinderen op straat. Veel ouders zien dat niet zo, volgens deze ouders is het gedrag van hun kinderen op straat de verantwoordelijkheid van professionals als TOS, de wijkagente of de docent van de basisschool. TOS zorgt ook voor samenwerking en afstemming met andere buurtorganisaties. Het betrekken van bewoners wordt in samenwerking met collega's in het buurtnetwerk gedaan. Er zijn ook bewoners die vooral op een negatieve manier over de buurt praten. In hun ogen deugt de buurt niet. De initiatieven die georganiseerd worden om de buurt leefbaarder en gezelliger te maken volgens deze bewoners weinig kans van slagen. Deze bewoners worden individueel benaderd door TOS.

5. *Pedagogische aanpak*

5.1 *Inleiding*

In dit hoofdstuk bespreken we hoe TOS bijdraagt aan de ontwikkeling en positief gedrag van kinderen en jongeren. Waar relevant gaan we hierbij ook in op de rol van ouders. We verdiepen ons allereerst in de vraag of TOS erin slaagt om het gedrag, vaardigheden en ontwikkeling van kinderen en jongeren te verbeteren. De tweede vraag gaat over de duurzaamheid van de gedragsverandering. Is het bijvoorbeeld zo dat de bereikte groepen zich ook beter gedragen op het plein als TOS *niet* aanwezig is? Uitgangspunt voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is de lijst van beschermende factoren voor gedrag van kinderen zoals ontwikkeld binnen de *Communities that Care* sociale ontwikkelingsstrategie (zie paragraaf 2.3), deze zijn achtereenvolgens: gezonde opvattingen en duidelijke normen, binding, erkenning, kansen en vaardigheden.

5.2 *Gezonde opvattingen en duidelijke normen*

Slaagt TOS erin om kinderen en jongeren gezonde opvattingen en duidelijke normen bij te brengen? In de sociale ontwikkelingsstrategie geldt dat als kinderen zich verbonden voelen met mensen die consistent positieve gedragnormen uitdragen, ze minder kans lopen om probleemgedrag te ontwikkelen.

Bijbrengen van gedragsregels

Gedragsregels worden in alle drie de praktijken bijgebracht door samenspel en teamspelen, door correctie, door kinderen en jongeren de consequenties van gedrag te laten inzien en door hen zelf ge-

dragsregels te laten maken. Kinderen en jongeren leren de TOS-regels dus door correctie van de werkers. TOS Schiedam gebruikt een pasjes-systeem waar de gedragsregels ook op staan. Gedragsregels worden ook bijgebracht door het leren samenwerken in teamspelen. Een andere gangbare ingreep om gedrag te veranderen, is om kinderen en jongeren de consequenties van hun gedrag te laten inzien. *'Bijvoorbeeld als je iemand schopt dan doet dat pijn. Daar praten we dan over met een kind.'* Een ander voorbeeld is kinderen of jongeren die zelf druk zijn een spel te laten organiseren of leiden. Dan zien ze in hoe moeilijk het is om een spel uit te voeren als kinderen druk zijn.

'Het kind moet er goed op letten dat de kinderen rustig spelen. Dit kind geven we verantwoordelijkheid, het kind krijgt goed gevoel bij, dat is beter dan zo'n kind te bestraffen', zo legt een medewerker uit.

Dit voorbeeld past goed binnen de werkmethode van TOS. Een belangrijke pijler hiervan is het stimuleren en rekruteren van jongeren om vrijwilligerswerk te doen in de buurt. Door ze een leidinggevende rol te geven worden ze zich meer bewust van het maatschappelijk belang van gedragsregels, bovendien ervaren ze dat het belangrijk is om zelf het goede voorbeeld te geven.

Duurzame gedragsverandering vereist volharding

Over de positieve effecten van TOS op het gedrag van kinderen en jongeren zijn alle geïnterviewden het wel eens. De vraag is nu hoe duurzaam die effecten zijn. TOS draagt volgens sommige respondenten namelijk ook bij aan het gedrag en de ontwikkeling op de langere termijn. Andere respondenten zeggen daarentegen onvoldoende zicht te hebben op de duurzaamheid van de effecten. De respondenten die duurzame effecten zien, zijn over het algemeen TOS werkers die al langere tijd op de pleinen staan. Een TOS-werkster vertelt:

'De kinderen hebben er echt wat aan voor in de toekomst; dat kan ik rustig zeggen want ik doe dit werk al 9 jaar. Sommige stagiaires waren eerst onze kinderen; dat is het grootste compliment! En dan zie je dat ze goed terecht zijn gekomen. TOS heeft daar echt een bijdrage aan geleverd'.

Als voorwaarde om een duurzame gedragsverandering te veroorzaken, noemen TOS-werkers dat kinderen langere tijd (meerdere jaren) bij TOS komen. Een werkster uit Amsterdam beschouwt een meerjarige relatie met kinderen als succesfactor van TOS:

‘We zijn nu zeven jaar verder in Amsterdam Noord. Toen we begonnen was het gedrag moeilijk te verbeteren. Maar je merkt nu dat bij de kinderen die nu puber zijn het respect er nog steeds is. Wij zijn al 7 jaar op het plein, de kinderen krijgen dus al 7 jaar de opvoeding door TOS. Dit is echt een succesfactor voor TOS, ze van klein af aan kneden. Dat leert dat een lange adem loont, door te investeren in de kinderen boek je een resultaat dat jaren later nog beklijft. Oudere jongens die bij ons zijn geweest, spreken de kleinere kinderen ook aan op hun gedrag, bv zonnepitten uitspuwen op de grond van bankje, dan zeggen ze hé ruim dat eens even op’.

Het spreekwoord ‘jong geleerd, oud gedaan’, lijkt hier op zijn plaats. Door langdurig te investeren ontstaan en gedragspatronen waar de kinderen en de jongeren elkaar op aanspreken. Door TOS is de sociale controle in de wijk toegenomen. Ook als TOS er niet is letten kinderen en jongeren op elkaar. Een mooi voorbeeld hoe dit in de praktijk tot uiting komt geeft een medewerker uit Amsterdam.

‘Als we een dag niet op het plein zijn horen we later van de kinderen hoe het ging, of er problemen waren en hoe het is opgelost. Dus er is wel effect in de buitenruimte. De kinderen weten ook dat we contact hebben met de buurtregisseur en de school, dat als ze iets doen in de buurt dat dit later ook bij TOS bekend is.’

Een medewerker uit Schiedam bevestigt dat de gedragsverandering bij kinderen zich niet beperkt tot alleen de TOS activiteiten:

‘Op het Frans Halsplein zie je dat de kinderen ook naast de TOS activiteiten zich veel beter gedragen, en dat komt door TOS. Ze zijn natuurlijk onderdeel van de wijk, er gebeurt meer dan alleen TOS. Maar de kinderen gedragen zich nu wel veel beter.’

Op nieuwe pleinen moet TOS flink investeren en beperkt het ‘goede’ gedrag zich tot tijdens de TOS activiteiten. Een voorvrouw legt ons uit dat na vier of vijf maanden het gedrag van kinderen verandert. Voorwaarde is wel dat TOS minimaal drie keer per week op een plein aanwezig is. Voor een duurzame gedragsverandering gaat het niet over een investering van een paar maanden, maar van een paar jaar. *‘Na twee jaar inzet zie je dat het gedrag van de kinderen ook naast de TOS activiteiten veranderd is’*, aldus een TOS-baas.

De zomervakantie kan de zorgvuldig opgebouwde sfeer op een plein verstoren. Extra inzet na de vakantie is dan vereist. Een voorman licht toe:

‘Ja, ik zie zeker gedurende een jaar gedragsveranderingen bij de kinderen; het gedrag wordt steeds positiever en na verloop van tijd zie je pleinen steeds zelfstandiger functioneren. Maar elke keer ontstaat na de zomervakantie weer nieuwe overlast, vooral van tieners- en jongeren. De doelgroep tot 12 jaar redt zich prima, maar de leeftijdsgroep erna is moeilijker. Meestal zetten we dan een grootschalige activiteit op om de tieners weer te lokken.’

Grenzen aan gedragsverandering

Alle geïnterviewden zien positieve effecten van TOS op het gedrag van kinderen en jongeren tijdens de activiteiten. Er wordt echter verschillend gedacht over de vraag of kinderen het gedrag meenemen naar andere contexten, zoals school, thuis of naar de buitenruimte als TOS er niet. Deze verschillen in opvatting zijn niet te herleiden naar praktijken maar zijn individueel. Sommige werkers denken inderdaad dat het effect van TOS op gedrag zich niet beperkt tot alleen de TOS activiteiten, maar dit zal per individueel kind verschillen. De meeste TOS werkers geven echter aan er geen zicht op te hebben, of te denken dat dit niet het geval is. De regels zijn thuis, op school en in de buitenruimte als TOS er niet is namelijk heel anders. Hierdoor is het effect van TOS op gedrag in andere contexten dan TOS beperkt.

5.3 *Binding en erkenning*

Binding en erkenning zijn in de sociale ontwikkelingsstrategie relevant voor het voorkomen van probleemgedrag. *Binding*: een sterke band tussen kinderen / jongeren en voor hen positieve en belangrijke volwassenen die ze als voorbeeld zien, is de meest effectieve manier gebleken om de kansen op het ontwikkelen van probleemgedrag te verkleinen. *Erkenning*: om hun sociaal gedrag te versterken, is het van groot belang dat zij erkenning en lof krijgen voor hun bijdrage.

Present zijn

TOS gaat in de kern over het verkrijgen van 'een goede sfeer.' Een zeer belangrijke en basale basisvoorwaarde hiervoor is het present zijn. Dit klinkt simpel, maar luistert nauw. TOS moet een betrouwbare partner zijn voor kinderen. De kinderen moeten weten waar ze met TOS aan toe zijn en het gevoel hebben dat ze op TOS kunnen bouwen. Dit betekent dat de kinderen moeten weten wanneer TOS er is, dat ze er frequent zijn en dat ze hun afspraken nakomen (dat ze er zijn als ze zeggen dat ze er zijn). Alle drie de TOS praktijken zijn zich hier bewust van. Er wordt gestuurd op het op tijd aanwezig zijn op de pleinen. Een TOS-baas: *'De kinderen gaan hier ook vanuit. En als we te laat zijn, dan komen ze ons halen!'*

Langdurig investeren in relatie met kinderen

Als succesfactoren om gedrag te kunnen veranderen noemen de TOS respondenten vaak het opbouwen van een vertrouwensrelatie gedurende een lange periode, waarin contact is met het kind of de jongere. Gedragsverandering vergt geduld en volharding. Het opbouwen van een vertrouwensband met kinderen en jongeren is uiteraard belangrijk op nieuwe pleinen. Dit is, zoals eerder gesteld, een succesfactor voor TOS, de kinderen worden 'vanaf klein af aan gekneed'. Sleutelbegrippen zijn 'kinderen leren kennen', 'vertrouwen en credits opbouwen' en 'ouders leren kennen, daardoor makkelijker binnenkomen bij gezinnen'. De TOS-werkers verwoorden het belang om langdurig te investeren als volgt:

‘Doordat je de kinderen beter leert kennen, krijg je ook meer ruimte van ze om ze te corrigeren. Ze moeten je wel leren kennen. Als ze je eenmaal kennen, heb je ook de credits om ze aan te spreken op hun gedrag’.

Tot slot vinden respondenten het ook belangrijk om kinderen over meerdere jaren mee te maken en daardoor de thuissituaties beter te leren kennen. TOS biedt ook een luisterend oor aan kinderen en jongeren; ze kunnen hun verhaal kwijt aan TOS. Het is een vrij omvangrijke groep waarvan de ouders weinig tijd voor hen hebben. TOS is in feite deze jongens en meiden ‘aan het opvoeden’. Zoals een TOS voorvrouw uit Amsterdam het verwoordt:

‘Ja, wij krijgen meiden en jongens met problemen waarmee ze eerst bij niemand anders terecht konden. Het is daarom wel belangrijk om heel voorzichtig te zijn met je positie. Je moet problemen niet aan de grote klok hangen. Het is belangrijk om je van te voren bewust te zijn hoe je met bepaalde dingen omgaat’.

De TOS-baas van Leiden bevestigt dat veel buurtkinderen naar TOS-medewerkers toe komen met problemen, omdat ze er verder bij niemand mee terecht kunnen. Het is volgens de TOS-baas belangrijk dat TOS-werkers deze informatie voor zich houden om het vertrouwen niet te beschamen. Een voorvrouw van TOS Schiedam geeft aan dat dit voor haar wel een grens heeft. Het oplossen van sommige persoonlijke problemen van kinderen is geen taak van TOS. Ondanks dat sommige werkers dit wel willen en misschien ook wel kunnen moet TOS duidelijk afbakenen waar ze ‘van zijn’: *‘TOS moet signaleren en doorverwijzen.’*

Mede-opvoeders

Alle geïnterviewden vinden dat ze met TOS opvoedkundig bezig zijn en iets wezenlijks bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen. De TOS-medewerkers vinden dat zij mede-opvoeders zijn van de kinderen die op het plein komen: ‘dat is de kracht van TOS.’ Een respondent verwoordt het als volgt: *‘Ouders zeggen mij wel eens ‘Thuis is het mijn kind, op straat is het jouw kind.’* Belangrijk hierbij is de

band die veel kinderen met de medewerkers hebben en dat zij hen goed kennen. Dat is volgens de respondenten een voorwaarde om tot opvoedkundig handelen als corrigeren van gedrag te komen.

Ingrijpen bij ongewenst gedrag

Als kinderen of jongeren zich tijdens TOS activiteiten niet goed gedragen, dan kiezen geïnterviewde TOS-werkers voor een positieve benadering. Uit ervaring weten ze dat het goed werkt om te laten zien hoe iets wel hoort. De respondenten geven aan dat het een kwestie is van veel geduld, aandacht en heel veel praten. *'Praten is de manier waarop we een probleem oplossen.'*, aldus een werker. Daarnaast spreken ze het informele netwerk aan als iemand zich bij herhaling misdraagt. Oudere broers, zussen of de ouders worden erbij gehaald en geïnformeerd over het gedrag van hun broertjes, zusje, zoon of dochter. Als het nodig is wordt ook contact gezocht met het formele netwerk om de kinderen. Meestal gaat het om kleine incidenten, en wordt er contact gezocht met een van hun docenten.

'Als het kind weet dat zowel TOS, hun familie als ook de school op hem of haar letten, wat kan het kind dan nog, dan houdt hij zich aan de regels', zo legt een werker uit.

Er worden wel duidelijke grenzen gesteld aan het gedrag. Als praten niet lukt dan neemt TOS maatregelen. Een TOS werker:

'We hebben we een straflijst. Bij ruzie of speelgoed niet terugbrengen, dan staan de kinderen 2 dagen op de straflijst, ze mogen dan niet meedoen'.

TOS blijft wel heel positief naar het kind toe, er wordt gepraat. Daarbij komt dat een kind niet kan worden weggestuurd omdat een plein openbare ruimte is. Als het echt problematisch is dan meld TOS dit in buurtnetwerken of bij samenwerkingspartners.

Signaleren van kinderen in de knel

Bijzondere aandacht is er voor 'speciaaltjes', zogeheten kinderen in de knel, kinderen of jongeren die dreigen te ontsporen. Sommige me-

dewerkers besteden in dit verband gericht aandacht aan één bepaald kind. Thuis Op Straat zoekt contact met de ouders of scholen. Daarnaast meldt TOS deze kinderen bij integrale buurtoverleggen (zogenoemde buurtnetwerken 0-12 jarigen). In deze integrale overleggen zitten vertegenwoordigers van basisscholen, politie, gemeente, GGD, jongerenwerk en opbouwwerk. TOS vertegenwoordigd als het ware 'de ogen van de straat'. Zij zien en ervaren de kinderen op andere momenten dan andere partijen. Gezamenlijk zijn ze in staat om een totaalbeeld van de kinderen te schetsen (gedrag op school, gedrag thuis, gedrag in de openbare ruimte en crimineel gedrag).

Een TOS werkster verwoordt het als volgt: *'Ik heb het dan over gerichte aandacht en heel bewogen zijn met het wel en wee van het kind.'* Als ze signaleren dat kinderen aan het afglijden zijn, dan springen TOS'ers hier op in. Medewerkers geven dit door aan hun leidinggevende die het probleemgedrag benoemd in het buurtnetwerk waar kinderen in de knel besproken worden. Ook wordt regelmatig contact gezocht met de basisschool. Bij kinderen ouder dan 12 jaar worden de signalen doorgegeven aan de GGD, een gemeenteambtenaar, of de wijkagent, die dit verder neerleggen bij het netwerk 12-plus. De TOS-baas in Amsterdam vult aan:

'Ik wacht niet altijd op het buurtnetwerk, bel ook direct naar school of GGD als het urgent is. We houden in de gaten of er iets bij de melding gebeurt. Maar we gaan niet rechtstreeks naar ouders, kind en ouder mag niet weten dat ik de melding heb gedaan. Ik doe de melding, mijn medewerkers doen dat niet. Buurtnetwerk, partners komen ook naar TOS, met vragen over kinderen, hoe gedraagt hij zich bij TOS.'

Het is volgens een voorvrouw uit Schiedam positief dat TOS aan het professioneel overleg deelneemt en dat TOS daar als pleinwerker inzet. De TOS baas van Schiedam expliciteert:

'Signaleren doen we aan de jeugdzorg, het consultatiebureau, de huisarts, etc.'

Verder zit TOS in een netwerk van mensen die om het plein wonen, zoals politie, wijkprocesmanager (voorzitter wijkbeheer), woningbouwcorporatie en scholen. Eens in de maand komt het netwerk bij elkaar. In Leiden kiest men bij voorkeur voor bilaterale contacten boven overleggen. De TOS baas van Leiden geeft aan daar blij mee te zijn:

'Ik geloof meer in bilaterale dingen. Ik zoek degene die ook met dat kind of die jongere te maken heeft op en dan deel ik het en dan kijken we wat we er aan kunnen doen. Wat ik belangrijk vind is dat zo'n kind merkt van 'er is een netwerk om me heen...dat ze van meerdere kanten weten wat ik doe.'

TOS-medewerkers hebben het doorgaans over het geven van *'liefde en aandacht'*. Ook de meest lastige en overlastgevende kinderen moet je positief benaderen is het credo. Over de speelruimte voor de jeugd maken de TOS'ers zich over het algemeen niet zoveel zorgen, over de plek waar ze moeten leven des te meer. Ze zijn ervan overtuigd dat als ze zich niet richten op de specialtjes deze kinderen in het criminele circuit verdwijnen, of op een andere manier in de problemen komen. Een medewerker: *'Je ziet nu jonge kinderen met wapens of als koerier voor drugdealers. Voor hen doen we dit.'*

5.4 *Kansen en vaardigheden*

Kansen en vaardigheden zijn volgens de sociale ontwikkelingsstrategie relevant voor kinderen om zich sociaal en emotioneel te ontwikkelen. *Kansen*: kinderen en jongeren moeten de gelegenheid krijgen om een concrete, betekenisvolle en gewaardeerde bijdrage te leveren aan de verbanden waarvan zij deel uitmaken. *Vaardigheden*: om ze de gelegenheid te bieden de kansen die ze aangeboden te krijgen optimaal te benutten, hebben zij bepaalde (sociale, cognitieve en motorische) vaardigheden nodig.

Samenwerken

De meeste geïnterviewden zijn van mening dat TOS positieve effecten heeft op het kunnen samenwerken tussen kinderen. Zij doen dit door het organiseren van allerlei activiteiten, waarin kinderen en jongeren gestimuleerd en ondersteund worden om iets met elkaar te doen. *'Je gebruikt de activiteiten als methodiek om het samenwerken te stimuleren'*, zo zegt een werker. Aan de TOS-activiteiten wordt deelgenomen door jongens en meiden van verschillende etnische achtergronden. Zij leren elkaar volgens de geïnterviewden beter kennen en beter met elkaar samenspelen. Dit levert een bijdrage aan de overbrugging tussen culturele groepen. Een voorvrouw uit Amsterdam:

'Ze hebben er allemaal recht op om op het plein te spelen. Dat is ook een doel van TOS. In de Banne heb je Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Nederlandse kinderen rondlopen. Dit gaat erg goed samen en ook tussen jongens en meisjes gaat het goed: samen voetballen ze nu ook. Eerst was er meidenvoetbal. Toen de jongens zagen dat de meiden ook konden voetballen ging het steeds meer samen'.

Een voorvrouw uit Leiden concludeert dat het leren samenspelen en elkaar ontmoeten een effect van TOS is. Als TOS er is dan spelen jongens en meisjes van verschillende culturen *met* elkaar, als TOS er niet is dan doen ze dat minder, omdat ze het dan niet veilig genoeg vinden. Over het algemeen zeggen TOS werkers ook dat kinderen door TOS niet zozeer meer vrienden krijgen, maar wel meer ontmoetingen hebben met andere kinderen.

Zelfredzaamheid

We hebben aan de TOS-medewerkers gevraagd of volgens hun kinderen en jongeren door TOS bepaalde vaardigheden leren, zoals zelfvertrouwen, voor zichzelf kunnen opkomen en meer sociale vaardigheden krijgen. De reacties hierop zijn opvallend positief. Samengevat stellen respondenten dat ze duidelijk veranderingen en verbeteringen zien: kinderen en jongeren krijgen door TOS meer zelfvertrouwen. Dat komt volgens de geïnterviewden omdat TOS veel

positieve feedback geeft. Voor meer zelfvertrouwen zorgt TOS vooral op de momenten dat werkers de kinderen zelfstandig gezamenlijk laten spelen en jongeren zelfstandig activiteiten laat organiseren en begeleiden. Een TOS-werker licht toe:

‘Dan kun je kinderen een taak geven. We hebben bijvoorbeeld TOS-toppers: kinderen die het goede voorbeeld geven. We geven kinderen verantwoordelijkheden zodat ze daarin groeien.’

5.5 Conclusies

TOS benadrukt veiligheid, plezier en het belonen van positief gedrag. Maar TOS vraagt ook fatsoen, respect en het houden aan gedragsregels. In feite draagt TOS bij aan de individuele opvoeding van kinderen. Alle geïnterviewden zijn van mening dat TOS opvoedkundig bezig is en iets wezenlijks bijdraagt aan de ontwikkeling van kinderen. De lijfspreuk van TOS is ‘liefde en aandacht is toch voordeliger’. Deze houding zien we terug in het professionele handelen van de werkers. Hun handelingsrepertoire bestaat namelijk uit het geven van *aandacht en positieve feedback* aan de kinderen en jongeren die ze door middel van een breed palet aan activiteiten weten te bereiken. Ook de meest lastige en overlastgevende kinderen moeten positief worden benaderd is het credo. Het hebben van een hechte band met de doelgroepen wordt als voorwaarde gezien om opvoedkundig te kunnen handelen. Een belangrijk voorwaarde om gedragsverandering te bewerkstelligen in de aanpak van TOS, is dat er een *vertrouwensrelatie* ontstaat tussen de kinderen en de werkers. Het werken aan vertrouwen kost tijd. TOS blijft voor langere tijd (meerdere jaren) op een plein aanwezig om positieve veranderingen bij de doelgroepen en in de buurt te bestendigen. De werkers kennen de kinderen bij naam, kennen veel van hun ouders en het sociale netwerk in de buurt. Een andere zeer belangrijke en basale basisvoorwaarde hiervoor is present zijn: met regelmaat drie keer in de week aanwezig zijn op de buurtpleinen. Een andere belangrijk aspect van de TOS aanpak is kinderen die dreigen te ontsporen te signaleren en door te geven in buurtnetwerk overleggen (zogenaamde buurtnetwerken 0-12

jarigen). Daarnaast vindt bilateraal overleg plaats tussen de TOS-medewerkers, ouders van de kinderen en andere buurtprofessionals zoals de wijkagent, docenten, corporatiemedewerkers, opbouwwerk en jongerenwerk.

Als we de bevindingen over de effecten van TOS op het gedrag van kinderen en jongeren samenvatten, dan is het effect van TOS volgens geïnterviewden vooral zichtbaar in het gedrag van gedurende de TOS activiteiten en voor sommige kinderen en jongeren op de langere termijn ook in de sociaal-emotionele ontwikkeling en sociale competenties. Bovendien heeft TOS een signaleringsfunctie voor kinderen in de knel. Het effect van TOS op het vertrouwen en de veiligheid in de buurt is dat het aantal kinderen en jongeren dat durft buiten te spelen toeneemt door TOS, althans op de momenten dat TOS aanwezig is. Daarbij bewerkstelligt TOS het vertrouwen bij ouders dat hun kinderen veilig buiten kunnen spelen, waardoor jongens, maar vooral meisjes naar het plein komen die anders binnen zouden zitten. Over de effecten van TOS op het gedrag van kinderen en jongeren buiten de TOS activiteiten zijn de meningen verdeeld.

6. *Terugblik en Conclusies*

6.1 *Inleiding*

Dit onderzoek richt zich op een beloftevolle, vraaggerichte buurtinterventie die in samenwerking met andere professionele instellingen in de openbare ruimte gestalte geeft aan socialisatie en opvoeding van kinderen en jongeren. We staan uitgebreid stil bij de succesfactoren en beperkingen van deze specifieke sociale interventie: Thuis Op Straat (TOS). TOS is namelijk door verschillende landelijke adviesorganen bestempeld als beloftevolle interventie. Ook in een recent onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau wordt TOS als succesvolle interventie besproken. Daarbij komt dat TOS een organisatie is die hoofdzakelijk werkt in de openbare ruimte in risicovolle buurten en daarom veelvuldig gebruik maakt van (buurt)pleinen en speelplaatsen.

6.2 *Pedagogische infrastructuur*

Met de uitkomsten van deze studie willen we generieke uitspraken kunnen doen over vergelijkbare sociale buurtinterventies. De buurt wordt immers - naast het gezin en de school - steeds vaker gezien als een belangrijke en betekenisvolle context voor de socialisatie en de opvoeding van buurtbewoners. In pedagogische vaktermen heet de buurt ook wel 'het derde opvoedingsmilieu'. De Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid beveelt in haar advies voor de regering 'Waarden, normen en de last van het gedrag' (2003) aan om de buurt als opvoedingsmilieu serieus te nemen. De relatie tussen opvoeding en buurt wordt mooi geïllustreerd in de door de Raad van Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) in 2001 geïntroduceerde begrippen 'peda-

gogische infrastructuur en *'buurtpedagoog'*. Het eerste begrip gaat over het netwerk van ouders, gezinnen, scholen, kinderopvanginstellingen, buurten, clubs en verenigingen. Zij nemen ieder een deel van de verantwoordelijkheid van de opvoeding voor hun rekening (RMO, 2001). Wijken met problemen ontbreekt het vaak aan een vanzelfsprekende gemeenschapszin waarop mensen kunnen vertrouwen (vgl. WRR, 2005). Voor kinderen in deze wijken is het van belang dat er een dergelijke goede pedagogische infrastructuur wordt opgebouwd. Het begrip *'buurtpedagoog'* is geïntroduceerd door prof. dr. Micha de Winter en staat model voor een herijking van het publieke domein als geheel. De publieke ruimte waarin de hedendaagse jeugd opgroeit, moet opnieuw met volwassenen worden gevuld. Steun en toezicht behoren hand in hand te gaan. Het jeugd- en jongerenwerk spelen hierin volgens hem een belangrijke rol. De moderne jeugdwerker is volgens De Winter als *buurtpedagoog* *'een makelaar in respect'* (RMO, 2008).

Doel van het onderzoek

Dit onderzoek wil inzicht geven in en een bijdrage leveren aan de theorieontwikkeling over buurtinterventies binnen prestatieveld één en twee van de Wet maatschappelijke ondersteuning, de Wmo. Prestatieveld één betreft het bevorderen van de sociale samenhang in en de leefbaarheid van dorpen, wijken en buurten. Bij prestatieveld twee staat het ondersteunen van jongeren en ouders bij problemen met opgroeien en opvoeden voorop. Binnen de Wmo is het van belang dat alle relevante partijen in een gemeente *inclusief de bewoners* betrokken worden bij de totstandkoming van het (Wmo-)beleid en het uitvoeren van gekozen sociale interventies. In de praktijk komt dit erop neer dat de interventie in samenspraak en samenwerking met samenwerkingspartners wordt uitgevoerd. Om deze ambitieuze agenda te realiseren zijn er nieuwe coalities op lokaal niveau noodzakelijk (*governance*).

6.3 *Werken aan pedagogiek in de buurt*

In dit onderzoek zijn we ingegaan op de sociale buurtinterventie Thuis Op Straat in de gemeenten Leiden, Schiedam en Amsterdam. Op alle drie de door ons onderzochte praktijken wordt pedagogisch gewerkt. Dit geschiedt niet volgens een eenduidige pedagogische visie, maar toch zijn de gemeenschappelijkheden in de pedagogische aanpak overduidelijk. De pleinwerkers zien zichzelf als mede-opvoeder en zijn van mening dat hun activiteiten bijdragen aan de opvoeding van kinderen en jongeren in de wijk. Het gaat hun om het bereiken en ondersteunen van kinderen en tieners, en om het realiseren van gedragsverandering. Voor kinderen en jongeren die dreigen te ontsporen heeft de pleinenorganisatie een belangrijke signaleringsfunctie. De pleinmedewerkers spelen een belangrijke rol in de pedagogische infrastructuur. De werkwijze gaat niet om een algemene, integrale aanpak. Die kan gemakkelijk leiden tot te veel praten, en te weinig actie. Nee, het is vooral een kwestie van doen. De sociale professionals in de frontlinie op de pleinen signaleren kinderen die dreigen te ontsporen (kinderen in de knel) en melden deze kinderen of jongeren in het buurtnetwerk overleg (zogenaamde buurtnetwerken 0-12 jarigen). Bij deze overleggen zitten vertegenwoordigers van basisscholen, politie, gemeente, GGD, jongerenwerk en opbouwwerk. De pleinwerkers zijn als het ware 'de ogen van de straat'. Zij zien en ervaren de kinderen op andere momenten dan andere partijen. Gezamenlijk zijn ze in staat om een totaalbeeld van de kinderen te schetsen (gedrag op school, gedrag thuis, gedrag in de openbare ruimte, crimineel gedrag). Als het nodig is worden samenwerkingspartners bilateraal ingeschakeld (basisschool, wijkagent, jeugdzorg, gemeente). Een belangrijk kenmerk is de functionaliteit van het professionele netwerk waar TOS deel van uitmaakt. Geen van de betrokken partijen heeft een monopoliepositie, ze hebben elkaar nodig om ervoor zorg te dragen dat kinderen niet ontsporen en dat problemen in de buurt in de kiem worden gesmoord. Professionals in de frontlinie (docenten, wijkagenten, TOS-medewerkers, opbouwwerk) weten elkaar snel te vinden, beschikken in veel gevallen over elkaars mobiele nummer. Het deel uitmaken van de formele overlegstructuur in wijken (maandelijks overleg binnen buurtnetwerk 0-12

jarigen), maakt het gemakkelijker elkaar ook op andere tijdstippen aan te spreken en signalen snel en adequaat door te geven.

Professionele houding

Pleinwerkers van TOS zijn niet *de baas*, maar *te gast* op het plein. Deze professionele houding is van belang, omdat ze werken in de openbare ruimte. De werkers hebben niet meer rechten dan de andere pleingebruikers en zijn niet bevoegd om mensen weg te sturen of de toegang te ontzeggen. Dit is een groot verschil met het traditionele buurthuiswerk waar de werkers 'de baas zijn' in het buurthuis.

Op de pleinen wordt programmatisch gewerkt. Een belangrijk monitorings- en sturingsinstrument is het door TOS ontwikkelde digitale logboek. Dit is een digitaal logboek waarin de werkers na iedere activiteit aangeven wie er aanwezig waren (aantallen) en hoe de activiteit verlopen is (proces, samenwerking). Het gezamenlijk invullen van het logboek is tegelijk een evaluatiemoment: de werkers bediscussiëren het verloop van de activiteit. Het logboek speelt ook een rol bij de signaleringsfunctie.

Uit ons onderzoek blijkt dat naast professioneel handelen, ook de samenstelling van het team een belangrijke voorwaarde is om pedagogisch te werken. Het team in de frontlinie moet seksegemengd zijn, in grote lijnen een afspiegeling zijn van de wijk en bestaan uit een aantal professionals die 'de taal van de straat' beheersen. De praktijken komen hieraan tegemoet door te rekruteren onder jongeren in de buurt.

6.4 *Bewonersbetrokkenheid*

Om inzichtelijk te maken welke verschillende groepen bewoners TOS bereikt, hebben we gebruik gemaakt van het EVLS-model. Dit model is ontwikkeld op basis van de theorie van Hirschman. Daarin wordt onderscheidt gemaakt tussen bewoners die op een positieve manier betrokken zijn bij de buurt (*voice* en *loyalty*) en om bewoners die de buurt de rug toe keren (verhuizen) of op een passieve manier bij de buurt betrokken zijn (*exit* en *silence*).

Door hun langdurige betrokkenheid bij TOS-activiteiten neemt de loyaliteit van deze kinderen toe, met als gevolg dat ze nu en in de toekomst veel eerder geneigd zijn om een positieve bijdrage te leveren aan de buurt. TOS slaagt er echter niet in om alle kinderen te bereiken, maar besteedt wel aandacht aan kinderen die nu 'niet mee doen'.

De sociale buurtinterventie TOS is succesvol in het verleiden van kinderen om naar buiten te komen of buiten te blijven: ze bereiken zowel *buitenkinderen* - kinderen die ook buiten zouden zijn als TOS er niet zou zijn - als *binnenkinderen*. Deze laatste groep zou zonder TOS niet of in ieder geval veel minder buiten zijn. Hun ouders laten het niet toe dat ze zonder begeleiding buitenspelen. Ze bereiken beide groepen en brengen ze door verschillende soorten activiteiten (sport, spel, drama, muziek, uitstapjes) met elkaar in contact. Groepsprocessen worden gestimuleerd en vormen van sociale uitsluiting worden zoveel mogelijk de kop ingedrukt. Samenspelen is het credo. Of dit ook leidt tot meer betrokkenheid met de buurt is een vraag waar niet direct een antwoord op is te geven. Uit de interviews blijkt dat veel kinderen na afloop van een activiteit weggaan, of naar huis moeten.

Als we kijken naar de groep jongeren dan concluderen we dat TOS hoofdzakelijk *buitenjongeren* bereikt en zogenaamde *betrokken jongeren*. De eerste groep betreft jongeren die zonder TOS ook buiten zijn. Het voornaamste doel van TOS is dat ze zich op zo'n manier gedragen dat bewoners geen last van ze hebben. De zogenaamde *betrokken jongeren* zijn jongeren die als kind bij TOS hebben gespeeld. TOS weet een goede band met deze jongeren op te bouwen, wat een positief effect heeft op de loyaliteit van deze groep jongeren. Ze leveren daardoor een belangrijke positieve bijdrage aan de buurt en vervullen een voorbeeldfunctie voor andere kinderen en jongeren.

Als we kijken naar het bereik onder ouders en volwassenen concluderen we dat TOS vooral succesvol is in het verleiden van buurtbewoners om in plaats van helemaal *niets, iets* te gaan doen in de buurt. Alle praktijken geven aan dat ouders en andere volwassen buurtbewoners zich moeilijk laten mobiliseren om actief deel te nemen aan activiteiten - hoogstens zijn ze bereid om incidenteel de handen uit de mouwen te steken. Structurele betrokkenheid is een

uitzondering op de regel. TOS draagt daarom beperkt bij aan meer sociale contacten tussen volwassen buurtbewoners. Hun betrokkenheid bij de buurt uit zich vooral in het hebben van vertrouwen in TOS: als TOS er is, mogen hun kinderen wel buiten spelen.

6.5 *Gedragsverandering op het plein*

Voor alle betrokkenen bij de in dit onderzoek onderzochte praktijken - de leidinggevendenden, de medewerkers, de stagiaires, de jongerenbijbaantjes en de vrijwilligers - geldt dat ze een voorbeeld moeten zijn voor de kinderen op het plein. Alle respondenten zijn zich hiervan bewust. De lijfspreuk van TOS is 'liefde en aandacht is toch voordeliger'. Deze houding zien we terug in het professionele handelen van de werkers. Hun handelingsrepertoire bestaat uit het geven van aandacht en positieve feedback aan de kinderen en jongeren die ze via een breed palet aan activiteiten weten te bereiken. Dit geldt ook voor de meest lastige en overlastgevende groepen. Het gaat om een investering van meerdere jaren achtereen op een plein, met een hoog aanwezigheidsgehalte. De respondenten zijn van mening dat er minimaal drie keer in de week op het plein gewerkt moet worden om invloed te hebben op het gedrag. Een belangrijke voorwaarde om gedragsverandering te bewerkstelligen is ook dat er een vertrouwensrelatie is tussen de kinderen, jongeren en de werkers. Het mag duidelijk zijn dat het werken aan vertrouwen tijd kost. De door ons onderzochte praktijken werken daarom ook al meer dan zeven jaar in dezelfde buurten. De werkers kennen de kinderen bij naam, kennen veel van hun ouders en het sociale netwerk in de buurt.

Als we de bevindingen over de effecten van de sociale buurtinterventie TOS op het gedrag van kinderen samenvatten, dan zien de geïnterviewden vooral een uitwerking op het gedrag van de kinderen en jongeren tijdens activiteiten. Ook heeft TOS invloed op het vertrouwen en de veiligheid in de buurt: het aantal kinderen dat durft buiten te spelen, neemt toe. Daarbij weet TOS het vertrouwen bij ouders te wekken dat hun kinderen veilig buiten kunnen spelen. Daardoor komen er kinderen (vooral meisjes) naar het plein die anders

binnen zouden zitten. De meningen zijn verdeeld over de vraag of de pleininterventie sociale effecten heeft op het gedrag van kinderen buiten de pleinactiviteiten om.

6.6 *Betrouwbare versus onbetrouwbare pleinen*

In termen van Blokland (2004) kan worden gesteld dat het TOS lukt om de 'publieke familiariteit' rondom pleinen te vergroten. Het wantrouwen van kinderen en hun ouders over het gedrag van andere buurtbewoners in de buurt neemt af. Bewoners krijgen ook meer vertrouwen in de buurtpleinen. Door de aanwezigheid van de pleinprofessionals veranderden buurtpleinen van een onbetrouwbaar plein met onduidelijke gedragsnormen, in een betrouwbaar en voorspelbaar plein waar duidelijk is hoe kinderen en jongeren zich horen te gedragen. In relationele zin betekent betrouwbaarheid, dat bewoners erop vertrouwen dat de pleinorganisatie zijn gedane toezegging ook daadwerkelijk nakomt. Dit vertrouwen leidt ertoe dat ouders, jongeren en kinderen meer gebruik gaan maken van de openbare ruimte in de buurt. Pleinen zijn op die manier een belangrijke ontmoetingsplek voor verschillende generaties buurtbewoners. Ontmoetingen die een positief effect hebben op sociale netwerkstructuren in buurten. Korte ontmoetingen en ontmoetingen met een structureel karakter - Putnam spreekt over bindend sociaal kapitaal (binnen groepen) en overbruggend sociaal kapitaal (tussen groepen) - dragen bij aan sociaal vertrouwen, sociale samenhang en leefbaarheid in de buurt (Putnam, 2000; Blokland, 2008).

6.7 *Aanbevelingen*

In deze slotparagraaf doen we vier aanbevelingen over hoe bestuurders sturing kunnen geven aan de uitvoering van interventies om sociale cohesie en leefbaarheid in wijken te bevorderen.

Uit het onderzoek blijkt dat sociale interventies in de openbare ruimte een prominente rol (kunnen) spelen in het vergroten van bewonersparticipatie en verbeteren van straat- en pleingedrag van kinderen en jongeren.

1. Investeer in ambulante professionals in de openbare ruimte

De eerste aanbeveling benadrukt het belang om meer te investeren in ambulante professionals in de openbare ruimte. Organisaties die zich (mede) richten op de openbare ruimte in het algemeen en ambulante professionals in het bijzonder zijn om drie redenen van belang. Allereerst dragen ze bij aan het vergroten van de sociale cohesie, gevoelens van sociale veiligheid en kindvriendelijkheid van de openbare ruimte. De interventie heeft een positief effect op het pleingedrag van kinderen en jongeren. Het ambulante karakter van de interventie maakt het mogelijk om ‘mee te bewegen’ met de straat. De intensiteit van de aanpak kan per plein verschillen en pleinen worden ‘teruggegeven aan de buurt’. Een tweede reden is dat pleinprofessionals het gebruikersniveau van openbare ruimten vergroten. Hierbij is het belangrijk om onderscheid te maken tussen verschillende leeftijdsgroepen en niveaus van participatie (*exit, voice, loyalty, silence*). Kinderen en jongeren laten zich gemakkelijker verleiden dan volwassenen. Tot slot hebben pleinprofessionals een belangrijke signalerende taak en leveren ze door hun ‘*streetwise knowledge*’ een meerwaarde in buurtnetwerkoverleggen.

2. Zorg dat sociale professionals zichtbaar zijn, herkenbaar en op vaste tijden aanwezig

De tweede aanbeveling is om sociale professionals te laten functioneren binnen een programmatische aanpak en voor langere termijn. De aanbeveling sluit aan bij de uitkomst van het onderzoek dat de sociale professionals langdurig aanwezig moeten zijn in de wijken en dat de activiteiten onderdeel uit moeten maken van een programmatische aanpak. Deze nadruk op presentie (zichtbaar, herkenbaar en op vaste tijden aanwezig zijn) en programmatisch werken staat tegenover praktijken van professionals die vanuit een bureau bezig zijn hun projectenwaaier af te werken. Een lange zittingstermijn van pleinprofessionals is een voorwaarde om een vertrouwensband op te

kunnen bouwen met de doelgroep (kinderen, jongeren en volwassenen) om gedragsverandering te bestendigen.

3. Zorg voor vitale coalities in de buurt

Uit dit onderzoek blijkt dat professionele netwerken in buurten zich onderscheiden in een hoge mate van functionaliteit. Buurtnetwerkoverleggen zijn geen doel op zich, maar een middel tot het verbeteren van de sociale cohesie en leefbaarheid in de buurt. De coalities tussen publieke organisaties in wijken zijn gestoeld op vertrouwen tussen professionals op management en uitvoerend niveau. Een lange zittingstermijn van buurtprofessionals is een belangrijke voorwaarde om samenwerkingsverbanden in wijken vitaal en functioneel te laten zijn.

4. Ontwikkel een bedrijfsinformatiesysteem voor vergelijkbare sociale interventies

Een bedrijfsinformatiesysteem zoals ontwikkeld door TOS geeft inzicht in behaalde *input* en *output* resultaten (verantwoording naar opdrachtgever en netwerkpartners) en maakt resultaatgericht werken mogelijk (toekomstperspectief). Het verdient aanbeveling om voor vergelijkbare sociale buurtinterventies vergelijkbare informatiesystemen te ontwikkelen.

Bijlage 1 Topics vragenlijst en observatieschema

Vragenlijst

1. Algemene achtergrondinformatie over de praktijk
 - Aantal medewerkers, gehanteerde methoden, bereik op de pleinen
2. Pedagogische visie
 - De pedagogische visie van TOS medewerkers.
 - Doelen van TOS.
3. Gedragsverandering
 - Invloed op gedrag van kinderen en jongeren.
 - Manier waarop TOS in contact komt met kinderen en jongeren.
 - Bereik onder rondhangende jongeren en andere jongeren.
 - Invloed van 'het type' op bereik onder doelgroep (leeftijd, ervaring, opleiding etc).
 - Manier waarop ze actief samenspel stimuleren op het plein.
 - Hoe ze omgaan met conflictsituaties op het plein.
 - Verschillende beloningssysteem binnen TOS.
4. Bewonersbetrokkenheid
 - Manier waarop kinderen, jongeren en volwassenen betrokken worden.
 - Manier waarop TOS de rest van de buurt activeert.
 - Hoe nieuwe bewoners/instellingen betrokken worden.
 - Intensiteit van de betrokkenheid van de verschillende groepen.
 - Duurzaamheid van de effecten van TOS op het gedrag en de sfeer in de buurt.

Observaties

1. Omschrijving van de kinderen: sekse, leeftijd, achtergrond
2. Hoe ziet het plein eruit?
3. Is aangegeven op het plein wat de regels zijn?
4. Interacties medewerkers met kinderen:
 - (Hoe) wordt er beloond?
 - (Hoe) wordt er gestraft?
5. Hoe wordt er omgegaan met antisociaal gedrag van kinderen en kinderen die afwijkend gedrag vertonen?
6. Welke competenties zijn er belangrijk?
7. Op welke manier wordt het samenspelen gestimuleerd?

Bijlage 2 Literatuurlijst

Blokland-Potters, T. (2006). *Het sociaal weefsel van de stad. Cohesie, netwerken en korte contacten*. Oratie. Erasmus Universiteit Rotterdam.

Blokland, T. (2008). *Oog voor elkaar. Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam University Press.

Boonstra N., & Van de Eerden, A. (2008). Hoe je een vijfsterrenplein maakt. Bezoek aan een belabberd en een aantrekkelijk plein. In: *TSS*, nr 1-2, blz 13t/m18.

Boonstra, N., & Stolk, A. (2008). *De kracht van sport in de wijk*. Sociaal Platform Rotterdam, Rotterdam.

Hirschman, A. (1970). *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Jong, J. de (2007). *Kapot Moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant.

Junger-Tas, J., Steketee, M., & Moll, M. (2008). *Achtergronden van Jeugd delinquentie en Middelengebruik*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Junger-Tas, J., Cruyff, M.J.L.F., Looij-Janssen, P.M. v. de, & Reelick, F. (2003). *Etnische minderheden en het Belang van Binding. Een onderzoek naar antisociaal gedrag van jongeren*. SDu/Vermande.

Putnam, R. (2000). *Bowling alone*. New York: Schutser.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2006). *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*. Den Haag: RMO.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2008). *Tussen flaneren en schofferen. Een constructieve aanpak van het fenomeen hangjongeren*. Den Haag: RMO.

Reijndorp, A., & Hajer, M. (2001). *Op zoek naar nieuw publiek domein*. NAI Uitgevers.

Sampson, & Laub: *Crime in making: pathways and turning points through life*. Cambridge, Massachusetts. Harvard University Press, 1993.

Sampson, R.J., Raudenbusch, S.J., & Earls, F. (1997). Neighborhoods and Violent Crime: s Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science*, volume 277, p. 914-918.

SCP (2007). *Interventies voor integratie. Het tegengaan van etnische concentratie en bevorderen van interetnisch contact*. Rijswijk.

Vlaar, P. (2006). *Sociaal-cultureel werk*. Utrecht: NIZW Beroepsontwikkeling.

VROM-raad (2009). *Publieke ruimte. Naar een nieuwe balans tussen beeld, belang en beheer*. Advies 073, Den Haag.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2003). *Waarden en normen, en het last van gedrag*. Den Haag: WRR.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2005). *Vertrouwen in de buurt*. Den Haag: WRR.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2006). *Bewijzen van goede dienstverlening* Den Haag: WRR.

Wikström, P-O. Communities and Crime, in: M. Tonry (ed.), *The handbook of Crime and Punishment*. Oxford University Press, 269-302.

Wonderen, van R., & H. Boutellier (2007). *Sociaal vertrouwen in de Marathonbuurt. Resultaten bewonersenquête*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Colofon

Dit betreft een publicatie die uitkomt binnen het VWS-programma “*Beter in Meedoen*”. Dit meerjarige programma is gericht op de vernieuwing en kwaliteitsverbetering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Meer informatie over dit programma kunt u vinden op de website: www.invoering-wmo.nl

opdrachtgever/financier	Ministerie van VWS, Programma “ <i>Beter in Meedoen</i> ”
auteurs	Drs. N. Boonstra, drs. J. Mak, drs. R. van Wonderen
omslag	Grafitall, Valkenswaard
foto omslag	Nationale Beeldbank
uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht telefoon 030-2300799 telefax 030-2300683 e-mail secr@verwey-jonker.nl website www.verwey-jonker.nl

De publicatie

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website: <http://www.verwey-jonker.nl>.

Behalve via deze site kunt u producten bestellen door te mailen naar verwey-jonker@denhaagmediagroep.nl of faxen naar (070) 33 66 995 onder vermelding van de titel van de publicatie, uw naam, factuuradres en afleveradres.

ISBN 978-90-5830-329-5

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2009, eerste druk

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.